

Milli Mücadele Sürecinde Avustralya Basınında Ermeniler (1919-1922)

Esra Sarıkoyuncu Değerli*

Özet

Osmanlı, Birinci Dünya Savaşı'nda yenilerek, 30 Ekim 1918'de Mondros Ateskes Anlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. Bu anlaşmanın imzalanmasının hemen akabinde de toprakları İtilaf güçleri tarafından işgal edilmeye başlanmıştır. Bunun yanı sıra Osmanlı'nın tebaası olan azınlıklar, özellikle Ermeniler Anadolu'da bağımsız devletlerini kurmak için harekete geçmişlerdir. İtilaf güçleri ve onlardan destek alan Ermeniler, bu ideallerini gerçekleştirmek için 1915 tarihinde gerçekleşen "Tebcir"i "Ermeni Soykırımı" olarak nitelendirerek, basını da kullanmak suretiyle Anadolu'nun asıl sahipleri olduklarını, Türklerin vahşi, acımasız ve ahlaksız oldukları ve Anadolu'dan kovulmaları gerektiği propagandasını yapmışlar ve Dünya kamuoyunu Anadolu'da bir Ermeni Devleti kurulması gerektiğine ikna etmeye çalışmışlardır. Bu uğurda, 1919-1922 yılları arasında gerçekleşen Türk Milli Mücadelesi dahi "soykırım" olarak tanımlanmıştır. Çalışmamızda Avustralya Milli Kütüphanesi (National Library of Australia)'ndeki gazete arşivinden yararlanılmak suretiyle, Avustralya basınının Milli Mücadele sürecinde Ermenilere bakış açısı irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Ermeniler, Tebcir, Soykırım, Avustralya Basını, Milli Mücadele

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalanır imzalanmaz İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmeye başlanmıştır. İtilaf Devletleri, savaş esnasında aralarında yaptıkları gizli anlaşmalar¹ uyarınca, 1 Kasım 1918 tarihinden itibaren Trakya ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerini işgal etmişlerdir. İngilizler İskenderun, Antep, Maraş, Urfa, Birecik ve Merzifon'u (Daha sonra bu yerler Fransızların işgaline sahne olacaktır); Fransızlar, Trakya'nın yanı sıra Dört Yol, Mersin, Adana ve Zonguldak'ı; İtalyanlar Antalya, Fethiye, Marmaris, Bodrum ve Kuşadası'nı; Yunanlılar İzmir, Menemen, Manisa, Torbalı, Bayındır, Ayvalık, Aydın, Turgutlu, Ödemiş ve daha sonra da tüm Ege Bölgesi'ni işgal etmişlerdir². Bunun yanı sıra Ermeni ve Rumlar da İtilaf güçlerinden güç alarak, Anadolu topraklarında milli devletlerini kurmak için devlet kurmak istedikleri bölgelerde yaşayan halka çeşitli şekillerde zulmetmeye başlamışlardır.

Bu işgaller ve azınlık faaliyetleri, Türk milletinin yüreğinde çok derin bir yara açmış, fakat o nispette de mücadele azmini kamçılamıştır. Mustafa Kemal Paşa (Atatürk), 3. Ordu müfettişi olarak³ 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a ayak basar basmaz Türk Mil-

(*) Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

- (1) İstanbul Antlaşması: 1915 yılının Şubat ve Mart aylarında İngiltere, Fransa ile Rusya arasında yapılan Boğazlar dâhil İstanbul ve çevresinin Rusya'ya verilmesini öngören gizli antlaşmadır. *Londra Antlaşması*: 26 Nisan 1915 tarihinde İtilaf Devletleri ile İtalya arasında Mentese Adaları (Oniki ada)'nın ve Anadolu paylaşıldığı takdirde Antalya ve çevresinin de İtalya'ya bırakıldığı gizli antlaşmadır. *Saint Jean Maurienne Antlaşması*: 18 Ağustos 1915 tarihinde İtilaf Devletleri ile İtalya arasında yapılan gizli antlaşma ile İtalya'ya verilecek pay ve nüfus alanı genişletilmiştir. *Sykes-Picot Antlaşması*: 9-16 Mayıs 1916 tarihinde yapılan antlaşma ile Suriye'nin Fransa'ya, aşağı Mezopotamya'nın İngiltere'ye verilmesi kabul edilmiştir. Ayrıca 1915-1916 yıllarında İngiltere'nin Mısır Yüksek Komiseri M. C. Mahan ile Arap liderleri arasında gerçekleşen görüşmeler sonucu Arapların bağımsızlığı kabul edilmiştir. *Balfour Bildirisi*: 2 Kasım 1917 tarihinde Yahudilere bir yurt verilmesinin vaat edildiği bildiridir (Fahir H. Armaoğlu, *Siyasi Tarih 1789-1960*, AÜ SBF Yay., Ankara, 1975, s. 438-439, 451-452).
- (2) Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*, Ankara, 1981, s. 18-19.
- (3) Mustafa Kemal Atatürk'ün 9. Ordu Müfettişliğine tayini ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Salim Koca-E. Semih Yalçın, "Mustafa Kemal Paşa'nın Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine Tayininde Osmanlı Genel Kurmayının Rolü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: X, Sayı: 29 (Temmuz 1994), s. 401-416.

li Mücadelesini başlatmıştır. İtilaf güçleri ise, bir taraftan İstanbul'daki hükümete Sevr'i imzalatmaya çalışırken, diğer taraftan da Yunan askeri gücünü kullanarak Anadolu direnişini ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Bu amaçları doğrultusunda, İtilaf Devletleri 10 Ağustos 1920 tarihinde Damat Ferit Paşa başkanlığındaki 80 kişilik Osmanlı Heyeti'ne Sevr Barış Antlaşması'nı imzalatmayı başarmıştır⁴.

Türk Milleti'ne bağımsız ve egemen bir devlet olarak yaşama hakkı tanımayan Sevr, bir antlaşma değil, 433 maddeden oluşan bir paylaşım belgesiydi. Buna göre, Osmanlı Devleti, Ankara ve Kastamonu şehirlerini kapsayan İstanbul ile Anadolu'nun küçük bir bölümünden oluşacak, Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermenistan ve onun güneyinde de özerk bir Kürdistan kurulacaktı⁵. Bundan dolayıdır ki, Mustafa Kemal Paşa (Atatürk)'ün önderliğindeki Türk Milleti, Sevr'i tanımaya-
2 Üç yılı geçkin zorlu bir mücadelenin ardından da 30 Ağustos 1922 tarihinde elde edilen Türk askeri zaferinin 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Anlaşması ile taçlandırılması ile Türkiye Cumhuriyeti, milletlerarası toplumun saygın bir üyesi olarak yerini almıştır.”

Türk Milli Mücadelesini ve bu mücadele esnasında Ermeni faaliyetlerini büyük bir dikkatle takip eden devletlerin başında ise Avustralya gelmektedir. Çünkü Avustralya 1829 yılında Birleşik Krallığın bir kolonisi haline gelmiş ve 1901 yılında da Birleşik Krallığın denetiminde Avustralya Kraliyet Devleti kurulmuştur. Avustralya ile Birleşik Krallık arasındaki hukuki bağlar ise 1942 yılına değin devam etmiştir⁶. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı başlamadan kısa bir süre önce Birleşik Krallık, Alman tehdidinin de etkisiyle Avustralya ve Yeni Zelanda askerlerinden ANZAK (Anzac)⁷ adlı birlikler oluşturmuştu. Anzak Kolordusunun iki tümeninden biri tümüyle Avustralya birliklerinden oluşuyordu⁸. Çanakkale istihkâmlarına düzenlenecek kara

harekâtı için Anzak kolordusu, 25 Nisan 1915 Pazar günü başlayan çıkarma ile Gelibolu Yarımadası'ndaki savaşa katılmış, Avustralyalı askerler, 9 Ocak 1916'ya kadar süren çok kanlı ve çetin çarpışmalar içinde yer almışlar ve böylece Türkleri tanımışlardı⁹.

Bu bağlamda geniş okuyucu kitlesine sahip oldukları göz önünde tutularak, Avustralya Milli Kütüphanesi (National Library of Australia)'ndeki gazete arşivinden yararlanılmak suretiyle, Morning Bulletin, Western Star and Roma Advertiser, Daily Observer, The Border Morning Mail and Riverina Times, The Capricornian, Albury Banner and Wodonga Express, The Horsham Times, Daily Advertiser, Northern Star, The West Australian, The Maitland Weekly Mercury, Zeehan and Herald, The Maitland Daily, The Mercury, Kalgoorlie Miner, Great Southern Herald, Western Argus, The North Western Courier, Eastern Districts Chronicle, Great Southern Herald, The Sydney Morning Herald, Examiner, The Advertiser, The Brisbane Courier, Newcastle Morning Herald and Miners Advocate, The Daily News, The Wyalong Advocate and Mining, The Register, Singleton Argus, Chronicle, Recorder, Queensland Times, Leader, The Argus, Western Argus, Barrier Miner, Cootamundra Herald, Daily Herald, Border Watch, Western Herald, Zeehan and Dundas Herald, Riverina Recorder, Northern Times, The Queenslander, Sunday Times, The Pilbarra Goldfield News, Advocate, Albany Advertiser, The Northern Miner, The Capricornian, Riverine Herald, Cairns Post, The Riverine Grazier, Evening News, Camperdown Chronicle, Zeehan and

(4) Toktamış Ateş, “Milli Mücadele’de Ordu, Savaşlar ve Cepheleler”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul, İletişim Yay., 1985, s.1172.

(5) Ayrıca Sevr’in tam metni için bkz: Ömer Budak, *Sevr Paylaşımı*, Ankara, Bilge Yay., 2002, s.59-284.

(6) Ayrıntılı bilgi için bkz. Lenard Smith, *The Aboriginal Population of Australia*, Australian National University Press, 1980, Canberra.

(7) Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu anlamına gelen ANZAC (Australia and New Zealand Army Corps) kelimelerinin baş harflerinden meydana gelmiş bir kısaltmadır.

(8) Bkz, Edward Bean, *The Story of Anzac: the first phase, First World War Official Histories*, London, 1941.

(9) Ali Sankoyuncu-Esra Sankoyuncu Değerli, “Avustralya Basınında Çanakkale Muharebeleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Çanakkale Özel Sayısı*, S. 73, (Mart 2010) Ankara, ss.39-62.

Herald, Freeman's Journal, The Bathurst Times, Zeahan and Dundas Herald, Goulburn Evening Penny Post, The Farmer and Settler, Moree Gwydir Examiner and General Advertiser, The Richmond River Expree and Casino Kyogle Advertiser, The Sydney Stock and Station Journal, The Tumut and Adelong Times gazetelerinden yararlanılarak, Milli Mücadele sürecinde Avustralya basınının Ermenilere yaklaşımı irdelenecektir.

1. Milli Mücadele Arifesinden Güney Cephesi'nin Açılışına Kadar Avustralya Basınında Ermeniler (1 Ocak 1919-15 Eylül 1919)

Türkiye'de yaşayan Ermeniler, 1919 yılı başlarından itibaren Avustralya basınının ilgi odağıdır. Bu bağlamda basının en çok üzerinde durduğu konu Ermeni tehciri¹⁰ olmuştur. Tehciri de Ermeni mezalimi olarak nitelemiştir.

Bu konuda Avustralya basınının İngiliz, Fransız, İtalyan ve Amerikan basınının etkisi altında olduğu görülmektedir. Özellikle İngiltere ve Fransa, Ermeni meselesini kullanarak 18 Ocak 1919'da toplanacak olan Paris Barış Konferansı¹¹ arifesinde Osmanlı'yı baskı altına alarak, isteklerini kabul ettirmek istemişlerdir. Nitekim daha konferans başlamadan önce İngiliz ve Fransız yetkililer bilimsel istatistik verileri hiçe sayarak "*Türklerin Ermenileri katlettiği*" yönünde beyanatlar vermişlerdir. Bu nedenle İngiltere'nin dominyonu olan Avustralya'nın basını da İngiliz ve Fransız basınının başlattığı Türkleri karalama kampanyasına dâhil olmuştur.

Bu bağlamda 7 Ocak 1919 tarihli Morning Bulletin'de "Massacre of Armenians" (Ermenilerin Katliamı) başlıklı yazıda haberin Fransız Le Petit Gazetesi'nin¹² 1 Ocak tarihli nüshasından alındığı belirtilerek, katledilen Ermeni sayısının 1.300.000 olduğu ve bu katliamdan Enver Paşa, Talat Paşa ve Alman Generali Liman von Sanders'in sorumlu olduğu ifade edilmektedir.

Ayrıca Türklerin Ermenistan'dan çekilirken soykırıma devam ettikleri ve Ermenilerin yiyeceklerini çaldıkları da iddia edilmektedir¹³. 8 Ocak 1919 tarihli Western Star and Roma Advertiser ise, Ermeni soykırım kurbanlarının sayısını 1.500.000 olarak açıklamaktadır. Ayrıca 2000 Ermeni kadınının mücevheratı alındıktan sonra üzerlerine benzin dökülmek suretiyle diri diri yakıldığını da iddia etmektedir¹⁴. Burada Mısırlıların tehcirle ülkelerine gelen Ermenilere karşı olmadığı, iyi muamele gördükleri ve katliam sorumlularının İttihat ve Terakki olduğunun da altı çizilmiştir¹⁵. Avustralya basını kamuoyu üzerindeki etkiyi artırmak için İngiliz, Fransız ve Amerikan basınından servis edilen haberleri pek çok defa farklı tarihlerde yayınladığı sıklıkla görülmektedir. Örneğin sözü edilen haber, 11 Ocak'ta The Capricornian'da da yayınlanmıştır¹⁶.

Paris Barış Konferansı toplanmadan bir gün önce ise, Albury Banner and Wodonga Express'de "Trouble With Turks" (Türklerle Sorun) başlığı altında yayınlanan haber dik-

3

(10) I. Dünya Savaşı'nda dağılmakta olan Osmanlı İmparatorluğu'nun cephe gerisini güvence almak için uyguladığı "Tehcir Kanunu" 27 Mayıs 1915'te çıkarılmış ve yerel mülki ve askeri yöneticilere, uygun görecekları kişileri geçici olarak başka yere nakletme yetkisi verilmiştir. 30 Mayıs günü Meclis-i Vükelâ (Bakanlar Kurulu) kararıyla tehcir süresiz hale getirilmiş, 10 Haziran'da da "Ermenilere Ait Mal, Mülk ve Arazilere Uygulanacak İdare Hakkında Yönetmelik" adlı bir kararname ile de Ermenilerin boşalttığı yerlerin muhacirlere verilmesine, buna karşılık Ermenilere mal ve mülklerine karşılık ödenmesine karar verilmiştir (Sina Akşin, "XIV. I. Dünya Savaşı'nda Olup Bitenler", *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Ankara, 2006, İmaj Yay., ss.96-98)

(11) I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren antlaşmaların hazırlandığı bu uluslararası konferans, Sevr'in bir nevi ön denemesi niteliğinde olup, Yunanistan'a Balıkesir, Aydın vilayetleri de vaat edilmiştir.

(12) Paris'te 1863 yılında kurulmuş olup, Fransız hükümetinin sözcülüğünü üstlenmiş bir yayın organıdır.

(13) *Morning Bulletin*, "Massacre of Armenians", 7 Ocak 1919, s.9.

(14) *Western Star and Roma Advertiser*, "Massacre of Armenians", 8 Ocak 1919, s.2.

(15) *Daily Observer*, "Attack On Armenians", 24 Nisan 1919, s. 2; *The Border Morning Mail and Riverina Times*, "Turks Influence Suspected", 24 Nisan 1919, s.2.

(16) *The Capricornian*, "Massacre of Armenians", 11 Ocak 1919, s.11.

(17) Şerif Hüseyin'in 1916'da İngiliz desteğiyle isyan ederek Medine'yi hedef alması üzerine başlayıp, 2 yıl 7 ay sürdü ve Mondros Mütarekesi'nin imzalanması üzerine Padişah VI. Mehmet'in, müdafaada ısrar eden garnizon komutanı Fahrettin Paşa'yı iknasıyla 10 Ocak 1919 tarihinde sona erdi. Böylece Medine'deki Osmanlı garnizonu, silah bırakan son ittifak devletleri muharip birliği oldu ve I. Dünya Savaşı fiilen sona erdi. (Feridun Kandemir, *Medine Müdafası*, İstanbul, Nehir Yay., 1991, s. 530).

sayede Mondros Ateşkesinin hükümlerinin uygulama imkânı bulacağı, Türklerin Ermenilere uyguladığı mezalim ve yağma hareketinin sonlanacağı, Ermenilerin yurt sorununun çözüleceği ilan edilmektedir. Ayrıca yazıda İngiliz misyonunun Ermeni vatandaşlarını korumak için harekete geçtiği vurgusu yapılarak, İngiltere bir nevi Ermenilerin kahramanı olarak gösterilmiştir¹⁸. Görüleceği gibi Avustralya basını Mondros Ateşkes Anlaşmasına Ermeniler adına büyük umutlar bağlamıştır. Nitekim Ermeni temsilcileri Paris Barış Konferansına katılarak, Doğu Anadolu'da bağımsız Ermenistan kurulması fikrini ilk kez bir uluslararası konferansta dile getirmişler, bu istekleri de İtilaf Devletleri tarafından destek görmüş, hatta L. George konferansta sadece İstanbul'da yüz binlerce Rum ve Ermeni'nin yaşadığını dahi iddia etmiştir¹⁹.

İtilaf güçlerinin destekleri ile cesaretlenen Rum ve Ermeni Mebuslar, 16 Kasım 1918'de "*Rumlara ve Ermenilere karşı olumsuz davrananların cezalandırılması*" için verdikleri önerge üzerine 16 Aralık 1918'de Divan-ı Harbi Örfi kurularak, yargılama süreci başlamıştı²⁰. Paris Barış Konferansı sonrasında da yargılama sürecinin hızlandırıldığı görülmektedir. Bu durumdan cesaret alan basın, bir nevi zafer kutlaması edasıyla yayınlar yapmış, çıkan haberler ve yazılar "*Türkler yaptıkları soykırımın bedelini ödeyecekler*" düşüncesi ni besler mahiyette olmuştur. Örneğin The Horsham Times, Ermenilere yapılan soykırım hakkındaki yargılama neticesinde Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey²¹'in ölüm cezasına çarptırılmış ve cezasının İstanbul'da ifa edilmesine karar verilmiş olduğunu, soykırımda suçlu bulunan diğer komutanların ise Yozgat'ta 15 yıl hapis cezasına çarptırılmış olduğunu duyurmaktadır. Kemal Bey'in idam kararının adaletin tecellisi olarak algılandığından memnuniyetle karşılandığı da tespit edilmiştir²². Yine Daily Advertiser'da da Ermeni soykırımı ve sürgün eyleminden sorumlu olan ve çoğunluğunu eski bakanların oluşturduğu 66 Türk'ün tutuklanarak Malta'ya sürgün

edildiği yine büyük bir memnuniyetle bildirilmektedir²³.

Ayrıca, Paris Barış Konferansı sonrasında Türklerin katlettikleri iddia edilenlerin arasına Rumların da eklendiği görülmüştür. Örneğin "Massacres Of The Armenians (Ermenilerin Katliamları) başlıklı yazıda İtilaf güçlerinin soykırım gerçekleştiren Türk liderlerini aradığı ve hatta Ermeni ve Rum zulmünün sorumlularının sadece İstanbul'daki sorumlularının değil tüm ülke çapındaki suçluların yakalanması için genişletildiği ifade edilmektedir. Metne göre, Türkler sadece savaş esnasında Ermeni ve Rumlara uyguladıkları soykırımın tanıklarını ortadan kaldırmaya çalışmıyor, aynı zamanda geride kalan Hristiyan nüfusunu da yok etmenin yollarını arıyorlardı²⁴. Yine 20 Mart tarihli The West Australian ve The Register'da da Türklerin Ermeni ve Rumlara uyguladıkları zulme Anadolu'da yeniden başladıkları ve bu seferkinin daha büyük ölçekli bir katliam olduğu ifade edilmektedir²⁵. Görüleceği gibi konferansın hemen akabinde Anadolu'dan toprak vaat edilen Yunanlıların da Türklerin soykırım uyguladığı iddia edilen kitleye eklenmiştir. Rumların da dâhil edilmesi ile iddia edilen soykırım hareketi sadece 1915-1916 yıllarını değil Milli Mücadelenin verildiği 1919-1922 yılları da kapsayacak şekilde "katliam" ola-

(18) Albury Banner and Wodonga Express, "Trouble with Türks", 17 Ocak 1919, s.20.

(19) Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri* (Çev. Cemal Köprülü), Ankara, 1991, s.37.

(20) Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)*, C. I, İstanbul, 1992, s. 197.

(21) Kaymakam Kemal Bey, mülki amir olarak Ermenileri Suriye'ye sevk etmiştir. Aliye Divan-ı Harb-i Örfi'de, "kış gününde vatandaşları can ve mal kaybına uğrattığı, ayaklarına süngüler bağlayarak ölüme terk ettiği" iddialarıyla suçlanmış ve idama mahkûm edilmiştir. Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin verdiği fetva ile infaz, 10 Nisan 1919'da İstanbul Beyazıt Meydanı'nda gerçekleştirilir. İdamdan sonra TBMM 14 Ekim 1922'de Kemal Bey'i, Urfa mutasarrıfı Nusret Beyi ve Diyarbakır Valisi Reşit Bey'i 'şehid-i milli' ilan etmiştir (Ayrıntılı bilgi için bkz., Nejdet Bilgi, Ermeni Tehciri ve Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey'in Yargılanması, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı Yay., Ankara, 1999).

(22) The Horsham Times, "Armenian Massacres High Türks Panished", 18 Nisan 1919, s.4.

(23) Daily Advertiser, "Under Strong Guard", 16 Haziran 1922, s.2.

(24) Northern Star, "Massacres Of The Armenians", 10 Şubat 1919, s.5.

(25) The West Australian "Persecution Of The Greeks And Armenians", 20 Mart 1919, s.5; The Register, "Armenians Persecuted", 20 Mart 1919, s.8.

rak nitelendirilmeye başlanmıştır. Bunun en önemli sebebi yine İtilaf güçlerinin desteği ile Rum-Ermeni işbirliği esasına dayanan 1918 tarihinde Cenevre’de kurulan “Türklerin Zulmüne Uğramış Milletler Birliği”²⁶, 6 Aralık 1918’de “Milli Komite”²⁷ ve hemen akabinde de Ermeni Patriği Zevan Efendi başkanlığında kurulan “Milli Merkez Komitesi”²⁸’nin Hristiyan dünyasını etkilemek maksadıyla basını kullanmaya başlamaları olmuştur.

İncelediğimiz bu dönemde, Rumlar da Türklerin kurbanları listesine eklenmiş olmakla birlikte yapılan haberlerin ağırlık noktası yine Ermeni tehciri olmuştur. Ancak basının bu meseleyi dilendirirken daha edebi bir üslup kullanmaya başladığı dikkat çekmektedir. The Maitland Weekly Mercury’de “Three Years in Turks Hand” (Türkler Boyunduruğunda Üç Yıl) başlıklı yazıda son derece duygu yüklü ifadeler kullanılarak, “bütün Türk savaş esiri kamplarının en ücrası” olarak tanımlanan Yozgat’tan “1915 soykırımından” kurtulabilenlerin üç yıl boyunca hayattan izole edildikleri, temiz bir kıyafet, yumuşak bir yatak görmedikleri ifade edildikten sonra, 40 İngiliz subayı tarafından İstanbul’a getirilişleri anlatılmaktadır²⁹.

Ayrıca, her ne kadar Ermenilere Doğu Anadolu’da yurt vaat edilmişse de, Ermeniler bölgede azınlık durumundadır. Bu nedenle haberler de daha çok “Bölgede Ermenilerin yoğun nüfusunun geçmişte yoğun olduğu ancak soykırımla Ermenilerin azınlık statüsüne düşürüldüğü” tezine dayandırılmıştır. Bu konudaki kamuoyu duyarlılığını arttırmak için de aynı yazı farklı gazete, tarih ve başlık altında defalarca yayınlanmıştır. Örneğin “Armenian Horros Black Deeds of The Türks” (Ermeni Nefreti-Türklerin Kötü Niyeti) başlıklı makale bunun başında gelmektedir³⁰. İngiltere’nin önde gelen ulusal gazetelerinden olan The Times’dan³¹ alınan bu makalede³² 1915-1916 Ermeni soykırımı yapan Türklerin İngiliz subayları tarafından detaylı bir şekilde sorgulandıkları ifade edilmektedir³³.

Makaleye göre ilk ifade Elazığ-Harputlu bir Ermeni kadın olan B.K. tarafından verilmiştir. B.K.’ye göre, tehcir Haziran 1915’de kadınlı erkekli 18.000 kişi ile başlamıştır. Irak-Kanti Dere’de 5.000 kişi ortadan kaldırılmış, yine Irak-Jurbad’da da 2000 erkek ve 2000 kadın kaybolmuştur. Geriye kalan Ermeniler ise önce bir duman görmüş ve akabinde kaçmayı başaran 13 yaşındaki bir erkek çocuğundan hepsinin üzerlerine gazyağı dökülmek suretiyle Çerkezler tarafından yakıldığını öğrenmişlerdir. Şanlıurfa-Verashehr(Viranşehir) yakınlarına geldiklerinde elbiselerinin soyularak yerine paçavra-

(26) Ali Güler, *Dünden Bugüne Yunan-Rum Terörü*, Ankara, 1999, s.173.

(27) Alexis Alexandris, *The Greek Minority Of İstanbul And Greek-Türkish Relations 1918-1974*, Athens, 1983, s.56.

(28) Yunanistan’ın Londra Büyükelçisi Kalamanos’un, Paris’te bulunan Venizelos’a 25 Ocak 1919 tarihinde gönderdiği telgrafa göre cemiyetin amaçları şöyledir:

1- Rum ve Ermenilerin yaşadığı bölgelerde Türk baskımlarına son verilmelidir.

2- Her milletin kendi kaderini belirleme hakkına uygun olarak, bağımsız bir Ermeni devleti kurulmalı ve Rumlara ait bölgeler Osmanlı Devletinden alınarak Yunanistan’a bağlanmalıdır.

3- Suçludan uygun bir tazminat istenmeli ve iki milyon Hristiyan’ın katilleri mutlaka cezalandırılmalıdır” (Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, İstanbul, 1974, s.186).

(29) *The Maitland Weekly Mercury*, “Three Years in Türks Hands”, 8 Mart 1919, s.11.

(30) *Zeeban and Herald*, “Armenian Horrors Black Deeds of Türks”, 21 Mart 1919, s. 4; *Leader*, 21 Mart 1919, s. 3; *The Maitland Daily Mercury*, 28 Mart 1919, s. 2; *Kaloorlie Miner*, 1 Nisan 1919, s. 6; *The Maitland Weekly Mercury*, 5 Nisan 1919, s. 9; *Great Southern Herald*, 5 Nisan 1919, s. 4; *Western Argus*, 8 Nisan 1919, s.11; *The North Western Courier*, 10 Nisan 1919, s. 1; *Daily Herald*, “Türkish Atrocities, Armenians Burned to Death”, 19 Nisan 1919, s. 5; *Eastern Districts Chronicle*, 11 Nisan 1919, s.4.

(31) 1785’de “The Daily Universal Register” ismiyle yayın hayatına başlamış, 1788’de The Times ismini almıştır. Gazetenin kurucusu John Walter, 1908’de gazeteyi Lord Nortcliffe satmıştır. Bu tarihten sonra gazete, İngiliz Hükümeti’nin propaganda aracı olarak kullanılmaktadır.

(32) Bu makale Lahey’deki Ermeni Bilgi Masası’ndan alınan bilgiler doğrultusunda “The Rest Survive Of Terrifying Testimony” başlığı ile 23 Aralık 1918 ‘da The Times’da yayınlanmıştır.

(33) İttihat ve Terakki Partisi üyeleri 28 Nisan-17 Mayıs 1919 tarihinde yargılanmıştır. Dava esnasında, 11 kişi giyabında, 20 parti lideri ve üst düzey görevli ise tutuklu olarak yargılanır. Tutuklu olarak yargılananlar, başbakan Sayit Halim Paşa, dışişleri bakanları Halil Mentеше ve Ahmet Nesimi, adalet bakanı İbrahim Pirizade, parti merkez komitesi üyesi Küçük Talat, parti merkez komitesi ve Teşkilat-ı Mahsusa üyesi Rıza Bey, parti merkez komitesi genel sekreteri Mithat Şükrü, parti merkez komitesi ve Teşkilat-ı Mahsusa üyesi Ziya Gökalp, gıda işe bakanı Kara Kemal, eğitim bakanı ve Teşkilat-ı Mahsusa üyesi Şükrü Bey, İstanbul muhafız birliği komutanı ve Teşkilat-ı Mahsusa üyesi Ahmet Cevat ve Ankara milletvekili ve Teşkilat-ı Mahsusa üyesi Atif olmuştur. Giyabında yargılananlar, içişleri bakanı ve başbakan Talat, savaş bakanı Enver, bahriye bakanı Cemal, parti merkez komitesi üyesi, eğitim bakanı ve Teşkilat-ı Mahsusa liderlerinden Doktor Nazım, parti merkez komitesi üyesi ve Teşkilat-ı Mahsusa’nın Doğu Vilayetleri kısmı yöneticisi Behaettin Şakir, parti merkez komitesi üyesi Doktor Rüsuhi ile kamu güvenliği bakanı ve Teşkilat-ı Mahsusa teşkilatı üyesi Aziz bulunmaktaydı (Dadrian V. , Akçam T. , “Tehcir ve Taktik”, *Divan-ı Harb-i Orfi Zabıtları, İttihad ve Terakki’nin Yargılanması 1919-1922*, Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2008, s. 86).

lar verildiği, Suriye-Ras el Ain'de kendisi ile birlikte 29 kadın ve bir erkek çocuğunu Halep'e giden trene binmelerine izin vermeleri için Çerkezlere rüşvet verdiklerini ve hatta yolda üç kadının ağzından altın olan dişlerin söküldüğünü gördüğünü iddia etmiştir³⁴.

İfade veren diğer bir Ermeni kadın G.L. ise, Eylül 1916'da Jandarmalar tarafından 35 çocuğun Kharbur (Habur) Nehrine atıldıklarını ve karaya yüzebilenlere ise ağır yükler yüklenerek nehre geri atıldıklarını iddia etmektedir. Yine aynı tarihlerde Suriye-Chellache yakınlarında karınları deşilmiş yaklaşık 30 kadın gördüğünü ve çadırının yarım mil ötesinde 100 kadın ve çocuğun kamp kurmuş olduğu alandan dumanlar yükseldiğini söylemektedir³⁵.

Urfa'dan başka bir tanık olduğu belirtilen K. ise, Ağustos 1917'de Ermeni kadınlarının kendisine söylediğine göre, Nisibin (Nizip) yakınlarında çok sayıda Ermeni'nin mağaranın içine hapsedildiğini bildirmektedir. Bir diğer tanık ise, Eylül 1916'da Suriye-Shedale'de kadın ve çocuklarla birlikte bir vadiye götürüldüğünü ve merdivenlerden aşağı indikten sonra yere çarptırıldığını iddia etmektedir. İfadesinin devamında ise bir Arap'ın kendisini buradan çıkararak nehri geçtikten sonra çadırına taşıdığını ve Çerkezler tarafından tanınmasın diye vücuduna o Arap kabilesine ait işaretlerin çizildiğini anlatmaktadır³⁶.

Amasya'dan sınır dışı edilen bir başka tanık ise, Haziran 1915'de içinde kadın ve çocukların bulunduğu 1000 kişi ile birlikte Amasya'dan sınır dışı edildiklerini ve ancak üç ay sonra Halep'e varabildiklerini söylemektedir. Bu yolculuk esnasında da arasında kardeşinin de yer aldığı kimi Ermenilerin ellerinden ve ayaklarından zincirlendiklerini ve bu zulme katlanamayanların intihara dahi teşebbüs ettiğini, yolda 400 kadar Ermeni'nin de öldürüldüğünü ve ancak kendisi ile birlikte 10 kişinin hayatta kalmaya başararak Halep'e vardığını ifade etmektedir³⁷.

Yine makalede, Antepli bir Ermeni olduğu belirtilen H.'nin ifadesine yer verilmiştir. Eylül 1916'da 2.500 kişilik bir konvoy ile yola çıktıklarını, yolda bütün elbiselerinin çıkarttırılarak saatlerce çıplak ayakla yürütüldüklerini ve en nihayetinde Çerkes jandarmaları tarafından kuşatıldıklarını ve burada herkesin katledildiğini ve kendisinin ölü taklidi yapmak suretiyle bu kıyımdan kurtulabildiğini belirtmektedir³⁸.

1915-1916 yıllarında yaşandığını iddia ettiği bu ifadelerle yer veren makalede, 1916 yılında yazılmış olan "Mavi Kitap" da³⁹ da olduğu gibi ifade verdikleri belirtilen kişilerin adlarının verilmemiş olduğu ve hemen hemen aynı ifadelerin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu arada metnin sonunda yer alan "*Bunlar, tatbik edilen Ermeni katliamının nasıl gerçekleştiği hakkındaki örnekleridir. Türkler, şimdi de hayatta kalanların geri gönderilme yolu üzerinde engel koyuyorlar*"⁴⁰ ifadesi de dikkat çekicidir.

Osmanlı Hükümeti 31 Aralık 1918 tarihinde Ermeni Geri Dönüş Kararnamesi yayınlamıştır. Ermenilerin yanı sıra Rum göçmenler için de geçerli olan bu kararname, on beş maddeden oluşmakta olup, Ermenilerin geri dönüşte sıkıntı çekmemeleri için her türlü önlem düşünülmüştür⁴¹. İtilaf güçleri geri dönüş esnasında Türklerin soykırım yaptıkları iddiasını dillendirmek suretiyle 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması'nın 7. ve 24. maddelerini uygula-

(34) *Great Southern Herald*, "Armenian Horrors Black Deeds Of The Türks", 5 Nisan 1919, s.4.

(35) *Great Southern Herald*, "Armenian Horrors Black Deeds Of The Türks", 5 Nisan 1919, s.4.

(36) *Great Southern Herald*, "Armenian Horrors Black Deeds Of The Türks", 5 Nisan 1919, s.4.

(37) *Great Southern Herald*, "Armenian Horrors Black Deeds Of The Türks", 5 Nisan 1919, s.4.

(38) *Great Southern Herald*, "Armenian Horrors Black Deeds Of The Türks", 5 Nisan 1919, s.4.

(39) "Blue Book" (Mavi Kitap) "Osmanlı İmparatorluğunda Ermenilere Yönelik Muamele 1915-1916" adlı yayın, 1916 Yılında James Bryce ile Arnold Toynbee tarafından İngiliz Hükümeti'nin talimatı ve Ermeni politikası doğrultusunda Ermeni kaynakları ve misyoner raporlarından derlenerek Londra'da yayınlanmıştır (Ayrıntılı bilgi için bkz.: S. Selahi Sonyel, *The Great War and Tragedy of Anatolia*, TTK Yay., Ankara, 2001).

(40) *Great Southern Herald*, "Armenian Horrors Black Deeds Of The Türks", 5 Nisan 1919, s.4. Ayrıca bkz., EK I.

(41) Ayrıntılı bilgi için bkz., Yusuf Halaçoğlu, *Ermeni Tebcirine Dair Gerçekler* (1915), TTK Yay., Ankara, 2001.

maya sokarak, Anadolu topraklarını tamamen işgal etmek arzusunda oldukları anlaşılmaktadır⁴².

1919 yılının Nisan-Mayıs aylarında ise İngiltere başta olmak üzere, İtilaf güçlerinin Karadeniz bölgesinde Türklerin azınlık unsurlara karşı soykırım uyguladığı yönündeki iddialarına paralel olarak, Avustralya basınında da Ermeni Soykırımı iddialarının Karadeniz bölgesine sıçradığı görülmektedir. Neredeyse bütün Avustralya gazeteleri Amerika'nın önde gelen ulusal gazetelerinden The New York Times'dan⁴³ farklı tarih ve başka başlıklarla aktardıkları haberde, binlerce Ermeni'nin Türkler, Kürtler ve Tatarlar tarafından Karadeniz bölgesinde aç bırakılarak kasten öldürmek istendiği, bunun düzenli ve sistematik gerçekleştirilen bir yok etme eylemi olduğu ve özellikle Dedeoğlu'da Ermeni ölümü sayısının günde 190'ı geçtiği iddia edilmektedir⁴⁴. Mustafa Kemal Paşa (Atatürk) da bu iddiaların doğruluğunu araştırmak amacı ile 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmış ve Hariciye Nezaretine 20-21 Mayıs 1919'da gönderdiği raporda Karadeniz Bölgesindeki olayların Rum çeteciler tarafından çıkarıldığı tespitinde bulunmuştu⁴⁵. Dolayısıyla yine Mondros'un 7. ve 24. maddelerini gerçekleştirmek amacıyla basının yönlendirildiği açıkça görülmektedir. Nitekim 6 Eylül 1919 tarihli The Maitland Weekly Mercury'de Başkan Wilson'nun Türk Hükümetine bir telgraf göndererek, derhal Ermeni soykırımına son verilmesini aksi halde ateşkesin 7. ve 14. maddelerinin uygulamaya sokularak Osmanlı'ya garanti edilmiş olan Türk topraklarına da el konulacağını bildirdiği açıkça ifade edilmiştir⁴⁶. Yine Barries Miner'da "Constantinople To Remain In Hands Of The Turks" (İstanbul Türklerde Kalacak) başlıklı ve yine The Times'dan 17 Şubat 1920'de alınan bilgiye göre, İtilaf güçlerinin Boğaz dışında İstanbul'un Türklerin elinde kalmasına karar verdiğini ancak Ermeni soykırımı devam ederse Barış Anlaşmasının hükümlerinin değiştirilebileceği bildirilmektedir⁴⁷.

Bu haber ve yorumların yanı sıra, "soykırıma" dair kamuoyundaki duyarlılığın sürekliliğini sağlamak amacıyla yazılar yayınlanması sürdürülmüştür. Örneğin Recorder'ın "Armenian Starving" başlıklı haberi Times'ın 14 Ağustos 1919 tarihli haberine dayandırılarak, Amerikan Ermeni Komisyonu'nun Türkiye'deki Ermenilerin açlık, işkence nedeniyle bilinçli olarak soykırımlarına devam edildiği bildirdiği ifade edilmektedir⁴⁸. Yine 13 Eylül 1919 tarihli The Argus'da gazetenin editörü ve Klise Konsülü Başkanı Jas E. Thomas tarafından kaleme alınan "Why Pray for Armenians?" (Ermeniler İçin Neden Dua Etmeliyiz?) başlıklı yazıda da Birinci Dünya Savaşı esnasında 5.000.000 Ermeninin hayatını kaybettiği, bunlardan 2.000.000'inin 1914 yılındaki çatışmalar esnasında Türkler ve Kürtler tarafından öldürüldüğünün tahmin edildiği, kalanlarının ise Enver, Talat ve Cemal Paşaların emriyle gerçekleştirilen tehcir esnasında öldürüldüğünü iddia edilmektedir. Kurtulabilenler ise Thomas'a göre, canlarını Allah'ın inayetine borçludur. İngiltere Ermenilere kol kanat germiş durumdadır.

(42) Madde 7: İtilaf Devletleri, güvenliklerini tehdit edecek bir duruma ortaya çıkması halinde herhangi bir stratejik yeri işgal etme hakkına sahip olacaktır. Madde 24: Altı vilayet adı verilen yerlerde bir kargaşalık olursa, vilayetlerin herhangi bir kısmının işgali hakkını İtilaf Devletleri haiz bulunacaktır (İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, C. I, Ankara, AKDTYK TTK Yay., 1989, s.12).

(43) 18 Eylül 1851'de Arthur Ochs tarafından çıkarılmaya başlanan ABD'nin önde gelen ulusal gazetelerinden biridir. İncelediğimiz dönemde Amerikan hükümetinin özellikle dış politikaya ilişkin görüşlerinin yer almış, hükümet propaganda aracı olarak bu gazete-yi kullanmıştır.

(44) *The Sydney Morning Herald*, "Türks Exterminating The Armenians", 25 Nisan 1919, s.9; *The West Australian*, "Starved To Death", 25 Nisan 1919, s.7; *Examiner*, "Starved To Death", 25 Nisan 1919, s.5; *The Advertiser*, 25 Nisan 1919, s.8; *The Brisbane Courier*, "Dying In Tens Of Thousands", 25 Nisan 1919, s.7; *Kalgoorlie Miner*, "Starvation Of Armenians", 25 Nisan 1919, s.5; *Newcastle Morning Herald and Miners Advocate*, "Cruelty To Armenians", 25 Nisan 1919, s.5; *The Daily News*, "Armenians", 25 Nisan 1919, s.6; *The Wyalong Advocate and Mining*, "Armenians Starving", 25 Nisan 1919, s.3; *The Mercury*, "Turkish Ill-Treat The Armenians", 25 Nisan 1919, s.5; *The Register*, "Armenians Being Starved", 25 Nisan 1919, s.8; *Singleton Argus*, "Starved To Death", 26 Nisan 1919, s.5; *Chronicle*, "Armenians Starved", 3 Mayıs 1919, s.41.

(45) Atatürk'ün *Tamim Telgraf ve Beyanname*leri, Derleyen : Nimet Arsan, Ankara, 1964, s.24-25 ; *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri*, Ankara, 1982, s.30-32.

(46) *The Maitland Weekly Mercury*, "Türks in Armenia Warning From America", 6 Eylül 1919, s.13.

(47) *Barrier Miner*, "Constantinople To Remain In Hands Of The Turks", 20 Şubat 1920, s.1. Aynı haber *Daily Herald*, "Türks Keep Constantinople", 20 Şubat 1920, s.5 ve *The Horsham Times*, "Massacre Of Armenians", 20 Şubat 1920, s.4'de de yayınlanmıştır.

(48) *Recorder*, "Armenian Starving", 16 Ağustos 1919, s.4.

Bütün okurlarını “Allah’a Ermenileri kurtaran kahraman İngiliz ulusu için dua etmesi” davet etmektedir⁴⁹.

9 Ağustos 1919 tarihli The Sydney Morning Herald’da ise, “Distressed Armenians” başlığı altında New South Wales’de Türkler tarafından neredeyse tamamen imha edilmiş Ermeniler için yardım kampanyası başlatıldığı duyurulmakta, Hristiyanlık vurgusu yapılmaktadır⁵⁰. Bu tarihte Avustralya basınına konu olan “Ermenilere yardım” konusu, “Ermeni Soykırımı” meselesinden sonra 1922 yılına kadar en çok üzerinde durulan ikinci önemli konu başlığı olarak ön plana çıkmaktadır.

2. Güney ve Doğu Cepheleri Çarpışmaları Esnasında Avustralya Basınında Ermeniler

a. Güney Cephesi (Cenup Cephesi, Fransız Cephesi veya Kilikya Cephesi 15 Eylül 1919-20 Ekim 1921)

Mondros Ateşkes Anlaşması’nın hemen akabinde Türkiye’nin güneyi 1916 yılında imzalanan Sykes-Picot Antlaşması uyarınca 4 Kasım 1918 tarihi itibarıyla İngilizler ve Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. İngilizler önce İskenderun, Antep, Maraş, Urfa, Birecik ve Merzifon’u; Fransızlar ise Adana, Mersin ve Pozantı’yı işgal etmiştir. Ancak 15 Eylül 1919’da İngiltere, Fransa ile Suriye İtilafnamesini imzalayarak, Musul’u Fransa’nın elinden almış ve Maraş, Antep, Urfa ve Adana, Mersin, Osmaniye ve Hatay illerini içine alan Çukurova (Kilikya) bölgesini Fransa’nın nüfus bölgesine dâhil etmiştir⁵¹.

Güney Cephesindeki vuruşmalar, bölgenin İngiliz ve Fransız askerlerince işgal edilmeye başlandığı 4-8 Kasım 1918 tarihinden itibaren değil, 18 Şubat 1920 tarihinde bölgenin Türk hâkimiyeti altına girmeye başlamasından sonra basının dikkatini çekmeye başlamış, basında yer alan hemen hemen tüm

haberler “güvenilir bilgi” ibaresiyle The Times’den aktarıldığı özellikle vurgulanmıştır.

Bu bağlamda çok sayıda Avustralya basın organı tarafından “Massacre of Armenians By Türks And Kürds” (Türkler ve Kürtler Tarafından Ermeniler Katlediliyor) ifadesi ile yayınlanan, 15 Şubat 1920 tarihinde The Times’den alınan ve güvenilirliği üzerine vurgu yapılan bilgiye göre, Mustafa Kemal Paşa’nın komutasında 50.000 Türk ve Kürt’ün Kilikya(Adana)’yı ele geçirdikleri ve Zietus, Fundunjak ve Furnuz’da (Kahramanmaraş’ın ilçeleri) 700 kadar Ermeni’yi katlettikleri bildirilmektedir. Yazıda Maraş’ın henüz düşmemekle birlikte savaşın çok ciddi Ermeni kaybı ile sürdüğü ifade edilmiştir. Ayrıca Türklerin Baghtche’yi (Urfa-Gülbahçe) de ele geçirerek, tüm bölgede terör estirdiklerini, buna mukabil Ermenilerin yeterli malzemeleri olmaksızın kahramanca karşı koymayı sürdürdüğü belirtilerek, ancak acil müdahale ile yalnızca 150.000 Ermeni’nin imhadan kurtulabileceği ifade edilmektedir⁵².

Ayrıca bu cephede gerçekleşen savaşlar da “Ermeni soykırımı” olarak tanımlanmış; Türklerin yanı sıra Kürtler de canı ilan edilmiştir. Örneğin, 20 Şubat 1920 tarihli Border Watch, Ermenilere Türklerin ve Kürtlerin çeşitli fenalıklar yaptığını, hatta kadınlara tecavüz edildiğini ve son gelen haberlere göre, 8.000 Ermeni’yi Kilikya’da öldürüldüğü iddiasında bulunmaktadır⁵³. Bunun muhtemel nedeni Anadolu topraklarında kurulmak istenen hem “Ermenistan”ın hem de “Kürdistan”ın Erzurum, Diyarbakır, Muş ve Van vilayetlerini kapsamasıdır. Bu dört vilayet 1879 yılından itibaren Ermeniler ile Kürtler arasında sorun yaşanmasına

(49) The Argus, “Why Pray For Armenians?”, 13 Eylül 1919, s.21.

(50) The Sydney Morning Herald, “Distressed Armenians”, 9 Ağustos 1919, s.7.

(51) Salahattin Tansel, Mondros’tan Mudanya’ya Kadar, C. II, Kültür Müsteşarlığı Yay., Ankara, 1973, s.209.

(52) Barrier Miner, “Massacre Of Armenians By Türks And Kürds”, 18 Şubat 1920, s.1; Cootamundra Herald, “Massacre Of Armenians”, 18 Şubat 1920, s.1; Daily Observer, “Unspeakable Türks”, 19 Şubat 1920, s.2; Daily Herald, “150,000 Armenians May Be Annihilated”, 19 Şubat 1920, s.3; The Advertiser, “Armenian Massacres”, 19 Şubat 1920, s.7.

(53) Border Watch, “Friday’s Cables”, 20 Şubat 1920, s.3.

neden olmuştur⁵⁴. Bu anlaşmazlıkta Batılı devletler Ermenilerin yanında yer almıştır. Nitekim 10 Ağustos 1920’de imzalanan Sevr Antlaşması’nda da Kürdistan konusu ayrıntıya girilmeksizin üç madde ile geçirilirken, Ermenistan meselesinde uzun uzun ayrıntıya girilmiştir. 21 Şubat 1921 tarihinde toplanan Londra Konferansı’nda da İngiltere Dışişleri Bakanlığı Kürdistan bölümünün anlaşmadan çıkarılmasını önermiştir⁵⁵. Bu tutum basına yansımış ve Güney Cephesi vuruşmaları anlatılırken Kürtler de “*Ermenileri katledenlerden*” sayılmıştır.

Öte yandan, Avustralya basınında Mustafa Kemal Paşa (Atatürk) yönetimindeki Kuva-yı Milliye hareketinin güçlenmesinden ciddi bir tedirginlik duyulduğu da anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Barrier Miner “Repatriation Of Türks” (Türklerin Geri Dönüşü) ve Daily Advertiser “Armenians Alarm” (Ermenilerin Alarmı) başlıklı yazılarında “Bekirağa Bölüğü”nü⁵⁶ konu etmişlerdir. Bekirağa Bölüğü’nün, İzmir’in 15 Mayıs 1919’da işgal edilmesi nedeniyle İstanbul’da bu işgali kınama mitingleri esnasında basılacağı ve tutukluların serbest bırakılacağı söylentileri İngilizleri huzursuz etmiş ve tutukluları serbest bırakmayı veya sürgüne göndermeyi düşünmüşlerdi⁵⁷. Bu söylentiler Avustralya basınına yansımış ve İngiltere’deki Ermeni Komitesi’nin 200.000 Türk mahkûmun serbest bırakılabilecekleri haberleri ile dehşete kapıldıkları ifade edilmiştir. Ayrıca Komitenin, buradaki Türklerin serbest bırakılmasının Türk Ulusal Hareketini güçlendireceği ve Ermenilere karşı ciddi bir harekâta neden olacağı yönündeki görüşlerine de yer verilmiştir. Ayrıca Barrier Miner ve Daily Advertiser’e göre, Türk askerleri Ermeni Cumhuriyetini istila etmek için fırsat kollamaktadır. Bu nedenle Türk mahkûmların Türkler barış anlaşmasını imzalayana kadar bırakılmaması gerekmektedir⁵⁸.

Yine 21 Şubat 1920 tarihli Daily Observer’da “Horrible Türks” (Korkunç Türkler) ve 23 Şubat 1920 tarihli Recorder’ın

“Armenian Massacres” (Ermeni Katliamları) başlıklarını taşıyan makalelerde, Türk ulusalcılarının lideri Mustafa Kemal’in Osmanlı hükümeti üzerinde İtilaf Güçleri Yüce Savaş Konseyi’nin İstanbul’dan ayrılmasını isteyebilecek kadar etki sahibi olduğu vurgulanmaktadır.

Ayrıca bu makalelerde İtilaf güçlerinin Ermeni katliamına daha fazla tahammül gösteremeyeceği ve bu nedenle Kilikya’nın Fransız mandaterliği altına girmesi dışında bir çözüm yolu kalmadığı ifade edilmektedir. Habere göre, Kilikya’da çok ciddi şekilde soykırım devam etmektedir. Bu nedenle Ermeniler, Suriye’deki Fransız Vali General Gourand’a Türklere karşı milis gücü oluşturmak ve Kilikya’daki Türk polis gücünün kaldırılması yönündeki taleplerini iletmışlerdir⁵⁹.

Ancak bilindiği üzere Kilikya bölgesi 11 Aralık 1918 tarihi itibarı ile Fransızlar tarafından işgal edilmeye başlanmış, çoğu yerli Ermeni’den oluşan 400 kişilik bir müfreze Dört Yol’a girmişti. General Gourand’ın emrindeki altı işgal taburundan üçü Ermenilerden oluşuyordu. Buna ilaveten 5-6 bin Ermeniden oluşan “*Ermeni İntikam Alayı*”nın yanı

(54) İngiltere 1879 yılında görev çevresi Erzurum, Diyarbakır, Van ve Muş’u kapsayan bir “Kürdistan Viskonsolu” atamıştır. Ermeni Patriği Nerses de İngiliz Büyükelçisi Layard’a bu dört vilayetin Ermenilere vaad edilen “altı Ermeni Vilayeti” arasında olduğu gerekçesi ile yazılı şikayette bulunmuştur (Bilal Şimşir, *Kürtçülük 1787-1923*, Bilgi Yay., Ankara, 2009, s.29).

(55) Şimşir, *a.g.e.*, s.38-40.

(56) İttihat ve Terakki Fırkası’nın iktidardan düşmesi ile bu parti mensupları ve ileri gelenleri, kimi eski nazırlar ve savaş sanıkları Malta’ya sürgüne gönderilmeden önce bir süre şimdiki İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Binası olan ve “*Bekirağa Bölüğü*” denilen cezaevinde tutuklu kaldı. İttihatçıların yanı sıra Kuva-yı Milliyeçiler, Ermeni tehciri ile suçlananlar ve ülkeyi savaşa sürükledikleri iddia edilenler yakalanıp buraya kapatılmışlardı. Bunlar arasında, eski sadrazam Said Halim Paşa, eski şeyhülislamıardan Musa Kazım Efendi ve Hayri Efendi, Meclis-i Mebusan eski reisi Halil Mentеше, Ayan Meclisi eski reisi Rıfat, eski hariciye nazırı Ahmed Nesimi, Adliye Nazırı İbrahim, Maarif Nazırı Şükrü, mebuslardan Hüseyin Cahit Yalçın, Mithat Şükrü Bleda, Ahmet Ağaoğlu, Süleyman Nazif, İsmail Canbulat, Salah Cimcoz, Kara Kemal, Emanuel Karasu, Hasan Fehmi, Celal Nuri İleri, Mehmet Emin Yurdakul, Yunus Nadi, Diyarbakır valisi Dr. Reşid Bey vb. de vardı (“Bekirağa Bölüğü” maddesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, T.C. Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yay., Cilt 2, İstanbul, 1994, s.126-129).

(57) Hüsamettin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası* (Haz. Semih Nafiz Tansu), İstanbul, 1996, s.303.

(58) *Barrier Miner*, “Consternation Caused Among The Armenians”, 11 Ekim 1919, s.3; *Daily Advertiser*, “Armenians Alarm”, 13 Ekim 1919, s.2.

(59) *Daily Observer*, “Horrible Türks”, 21 Şubat 1920, s. 2; *Recorder*, 23 Şubat 1920, s.2. Ayrıca bkz.; EK: II.

sıra 1000 Ermeni'den oluşan Legion Armini-an (Legion d'Orient)⁶⁰ da bulunmaktaydı⁶¹.

Daha sonra basının Maraş Savunması ile ilgili haberlere yer verdiği görülmektedir. Ancak yine Maraş'ın işgal edildiği 30 Ekim 1919 tarihinde değil, Fransızların şehri boşaltmak mecburiyetinde kaldıkları 11 Şubat 1920 tarihinden sonra bu konuya değinildiği dikkat çekmektedir. 21 Şubat 1920 tarihli Western Herald'ın "Türks Massacring Armenians" (Türkler Ermenileri Katlediyor) başlıklı ve 18 Şubat tarihli The Times'dan edinilen bilgiye göre, Fransa ve Amerika'nın Türk Direnişçilerinin saldırdığı Maraş'ın geleceği hakkında endişeli olduğu, Maraş'ta 2000'in üzerinde Ermeni'nin katledildiği bildirilmektedir. Ayrıca Maraş'taki Amerikan misyonunun bildirdiğine göre, günde en az 100 Hristiyanın öldürüldüğü de iddia edilmektedir. Henüz doğrulanamayan bir bilgiye göre Maraş düştüğü de bildirilmektedir⁶².

10

Avustralya basınının Maraş ile ilgili kronolojik olarak olayları yakından takip edemediği anlaşılmaktadır. Çünkü Fransız askerleri kenti 11 Şubat 1920'de terk etmiş olmalarına rağmen, 27 Şubat 1920 tarihli Recorder'da Kilikya'da Türklerle Ermeniler arasında yaşanan çatışmalarda çok sayıda Ermeni'nin öldüğü ve Fransız General Gourand'ın Maraş'a gönderdiği ordunun buradaki Türk direnişçilerine ciddi kayıplar verdirdiği bildirilmektedir⁶³.

Avustralya basını ancak 3 Mart 1920 tarihinde Maraş'ın Türklerin hâkimiyetine girdiği bilgisini edinmiştir. Barrier Miner'da "Fall of Marash" (Maraş'ın Düşüşü) başlığı altında Maraş'ın Türkler ele geçirir geçirmez 19.000 Ermeni'nin soykırıldığı iddia edilmektedir⁶⁴. Bu arada Recorder'da da şehirden kaçabilen Ermenilerin ise donarak ölüme terk edildiği bildirilmektedir⁶⁵.

Maraş'la ilgili daha sonra Avustralya basınına yansıyan haberler incelendiğinde, Türklerin bu şehri alırlarken mezalim uyguladıkları iddialarının inanılabilirliğini artırabilmek

maksadıyla daha edebi bir dil kullanıldığı ve ismi verilmeksizin tanıkların şahitliğine başvurulduğu görülmektedir.

Bu bağlamda, 22 Mart 1920 tarihli Barrier Miner'da The Times'dan alınan habere göre, Maraş katliamından kurtulan bir tanığın ifadesine göre en korkunç katliam Maraş'ta yaşanmıştır. Yüzlerce Ermeni beş gün boyunca kilerde saklanmıştır. Türkler zarar vermeyeceklerini söyleyerek, Ermenilerin saklandıkları yerden çıkmalarını sağlamışlar ancak hemen kurşunlamışlar, kilerlere girerek oradaki Ermenileri süngülemişler, kadın ve çocukları hiç acımadan öldürmüşlerdir. Ancak iki tanesi kaçabilmiştir. Türkler genç kızlara da saldırmışlar sonra cansız bedenlerini bina ile birlikte ateşe vermişlerdir⁶⁶.

Burada Türkler tarafından yapıldığı iddia edilen mezalim şeklinin, arşiv belgelerinde yer alan Ermeniler tarafından Türklere uygulanan mezalim biçimine benzerliği manidardır⁶⁷. Örneğin, Türk tanıklarının ifadelerine göre, "Ermeniler, önce silahlarınızı bize teslim ederseniz size asla dokunmayacağız diyerek söz vermişler, fakat bu yeminli sözlere kanan Müslümanların ellerindeki silahları aldıktan sonra saldırmaya, onları öldürmeye, kadınlara kızlara tecavüz etmeye, köylerini yakıp, eşyalarını yağmalamaya başlamışlardır"⁶⁸.

Yine Newcastle Morning Herald and Miners Advocate, Daily Advertiser ve Barrier Miner'a göre, Maraş'ta Türk-Fransız çatışması esnasında Ermeni katliamının canlı ta-

(60) 1916 yılında Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı'ya karşı savaşması için Mısır'da kurmuş olduğu Legion d'Orient adındaki Ermeni Alayını Fransız askeri üniformasını giydirerek beraberinde Adana'ya getirmiştir.

(61) Kemal Çiçek, *Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)*, TTK Yay., Ankara, 1999, ss.55-56; Ahmet Hülki Saral, *Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi IV*, Ankara 1996, s.47.

(62) *Western Herald*, "Türks Massacring Armenians", 21 Şubat 1920, s.2.

(63) *Recorder*, "Armenians And Türks", 27 Şubat 1920, s.1.

(64) *Barrier Miner*, "Fall Of Marash", 3 Mart 1920, s.1.

(65) *Recorder*, "Death All Round", 4 Mart 1920, s.1.

(66) *Barrier Miner*, "Armenians Slaughtered By Türks In A Cellar", 22 Mart 1920, s.1.

(67) Ayrıntılı bilgi için bkz.; *Belgelerle Ermeni Sorunu*, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, 1984.

(68) Gürsoy Solmaz, "Doğu'da Ermeni Zulmü Gören Vatandaşlarımızın İfadeleri", *Osmanlı'dan Günümüze Ermeni Sorunu*, Ed. Hasan Celal Güzel, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2001, ss.424-425.

nıkları olarak gösterilen 17 Amerikan Yardım Cemiyeti çalışanıdır. Bu cemiyetin çalışanlarından biri olan Boston'dan Mr. Crathern Maraş'ta çarpışmalar esnasında 22 gün kaldığını ifade etmektedir. Mr. Crathern, Fransız garnizonu geri çekilirken 21 Ocak'ta şehrin her yerinde silahların patladığını, 22 Ocak'ta Amerikan hastanesinin bombalandığını ve doktor ve hemşirelerin güçlükle kaçabildiğini, 23 Ocak'ta bütün gün çatışmanın sürdüğünü ve pek çok Ermeni'nin Türklerle karşılaşmadan öldüğünü ifade etmektedir. 25 Ocak'ta ise Amerikan bayrağının indirildiği ama kısa bir süre sonra bir düzine silahın yayılım ateşi korumasında bayrağın yine en tepeye çıkarıldığı ancak gece şehrin Türkler tarafından ateşe verildiğini belirtmektedir⁶⁹.

Bu anlatım da gerçek dışıdır. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşiv vesikalarına göre olay şöyledir: 20 Ocak 1920'de Fransız komutanı Maraş'ın ileri gelenlerinin bazılarını tutuklamış ve hükümet binasını işgal etmek maksadıyla harekete geçmiştir. Bunun üzerine Türkler, ateş açarak Fransızları geri püskürtmeyi başarmıştır. 23 Ocak'ta ise Fransızlar şehri top ateşine tutmuşlar, Ermenilerle birlikte Müslümanları kiliselerle toplayarak top ve mitralyöz ateşine maruz bırakarak, öldürmüşlerdir. Fransız ve Ermenilerin bu eylemleri nedeniyle şehirde yangın çıkmış, çok sayıda Müslüman hayatını kaybetmiştir⁷⁰.

Olayların bu şekilde gerçekleşmiş olmasına rağmen Mr. Crathern, yüzlerce Ermeni'nin bir eve doldurularak balta ve bıçakla zalimce öldürüldüğünü, adamların evlerden dışarı çıkarıldıktan sonra öldürüldüğünü, kadınların ise koruma sözü verilerek kandırıldığını ve okulun bahçesinde 31 Ocak'ta 10 kişinin kurşuna dizildiğini hala acı bir hatıra olarak anımsadığından söz etmektedir⁷¹.

Ayrıca Mr. Crathern, 2 Şubat'ta Fransız at ve yük katırlarının aklıktan ölmeye başlaması üzerine 5 Şubatta keserek garnizona yedirdiğini de söylemektedir. Yine Mr. Crathern'in beyanatına göre, 17 Amerikan Yardım

Cemiyeti çalışanı, 6 Şubatta Maraş'taki 18. günlerinde şehrin üzerinden uçan bir uçağın attığı mesaj ile unutulmadıklarını anlamış, dağ yolundan 75 mil yürüdükten sonra uçağa ulaşabilmişlerdir. Ordu ve göçmenler yanan şehirde kalmış, 20.000 Ermeni Maraş'ta kıyıma uğramıştır⁷².

3-6 Mart 1920 tarihli çok sayıda Avustralya gazetesinde de Türklerin Adana Demiryolu hattını kestikleri ve 5.000 Ermeni'yi katlettikleri bildirilmektedir. Fransızlarla çarpışan Türklerin Maraş'a doğru sürüldüğü belirtilmektedir⁷³. Ancak 9 Mart 1920 tarihli The Pilbarra Goldfield News'de katledildiği iddia edilen Ermeni sayısının 500'e düşürülmüştür⁷⁴.

Daha sonra İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'nın katılımı ile 12 Şubat-10 Mart 1920 ve 11 Mart-10 Nisan 1920 tarihleri arasında toplanan ve özellikle Ermeni meselesinin tartışıldığı Londra Konferansı'na⁷⁵ ilişkin yorumların basında yer aldığı görülmektedir. Bu konferansta Türklerin İstanbul'da kalmasına karar verilmiş olmasına tepki duyuldu-

(69) *Newcastle Morning Herald and Miners Advocate*, "Massacres Of Armenians", 15 Haziran 1920, s.7; *Daily Advertiser*, "Turkish Atrocities", 19 Haziran 1920, s.7; *Barrier Miner*, "Massacre of Armenians", 26 Haziran 1920, s.3.

(70) BOA.HR.SYS.2544-4/7'den naklen, *Arşiv Belgelerine Göre Kafkaslar'da ve Anadolu'da Ermeni Mezalimi 1919-1920*, C. III, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 1997, s.78.

(71) *Newcastle Morning Herald and Miners Advocate*, "Massacres Of Armenians", 15 Haziran 1920, s.7; *Daily Advertiser*, "Turkish Atrocities", 19 Haziran 1920, s.7; *Barrier Miner*, "Massacre of Armenians", 26 Haziran 1920, s.3.

(72) *Newcastle Morning Herald and Miners Advocate*, "Massacres Of Armenians", 15 Haziran 1920, s.7; *Daily Advertiser*, "Turkish Atrocities", 19 Haziran 1920, s.7; *Barrier Miner*, "Massacre of Armenians", 26 Haziran 1920, s.3.

(73) *The Mercury*, "Turkish Atrocities", 3 Mart 1920, s.5; *The Maitland Daily Mercury*, "Massacres Of Armenians", 3 Mart 1920, s.5; *The Advertiser*, "Armenians Killed", 3 Mart 1920, s.7; *Riverina Recorder*, "Armenians Massacred By Türks", 3 Mart 1920, s.2; *Kalgoorlie Miner*, "Massacre Of Armenians", 3 Mart 1920, s.5; *The Argus*, "Türks Slay Armenians", 3 Mart 1920, s.11; *Newcastle Morning Herald and Miners Advocate*, "Murder Of Armenians", 3 Mart 1920, s.5; *Examiner*, "Massacre Of Armenians", 3 Mart 1920, s.5; *The West Australian*, "Turkish Atrocities", 3 Mart 1920, s.6; *The Sydney Morning Herald*, "The Ruthless Türks", 3 Mart 1920, s.11; *Albury Banner and Wodonga Express*, "Türks Slay Armenians", 5 Mart 1920, s.22; *Northern Times*, "Türks Defeat French Troops", 6 Mart 1920, s.3;

(74) *The Pilbarra Goldfield News*, "Troublesome Türks", 9 Mart 1920, s.3.

(75) Londra Konferansı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Mehmet Sait Dilek, "Londra Konferansı'nda Ermeni Sorunu ve İngiltere'nin Tutumu (12 Şubat-10 Nisan 1920)", *Türk Studies*, Volume 8/7, Summer 2013, pp.807-816.

ğu anlaşılmaktadır. Nitekim 23 Şubat tarihli Zeehan and Dundas Herald'da Mr. Monar Law'ın Ermeni soykırımına son verilmezse, İstanbul'un Türklerin elinden alınacağı yönündeki beyanatına yer verilmiştir⁷⁶.

Yine 6 Mart 1920 tarihli The Queenslander'da "Türks at Constantinople" (Türkler İstanbul'da) başlıklı yazıda Londra'dan farklı tarihlerde gelen haberler değerlendirilmiştir. 23 Şubat'ta gelen bilgiye göre; Çeşitli politik ve dini derneklerin Türklerin İstanbul'da kalmasına karar verilmesini protesto ettiği bildirilmektedir. Yazıda ayrıca Viscount Bryce'in "*Sultan'ın ve yüzyıllardır rüşvet ve entrika ile yönetimi İstanbul'dan çıkarılmalıdır. Hristiyan nüfusun fazla olduğu İstanbul'un kim Halifeliliğin merkezi olduğunu iddia edebilir. Mekke ve Medine'ye ait olan Müslümanlar, İstanbul'un kendileri için kutsal olduğunu iddia edemez. İngiltere'nin ilk savaş filosu Boğaza demirlemiştir. Haliç'ten hiç bu kadar büyük çaplı bir deniz gücü görülmedi*" şeklindeki Observer'da yayınladığı makalesindeki görüşleri desteklenmektedir.

25 Şubat'ta ise Fransız basınının Türklerin İstanbul'dan çıkarılmaması için aktif bir kampanya başlattığı bildirilmektedir. 26 Şubat'ta da Türkiye'nin geleceği bu öğleden sonra Avam Kamarası'nda tartışıldığı, Mr Lloyd George Amerika'nın hem Ermenilerin hem de İstanbul'un vasilliğini almasını istediklerini ama Amerika'nın istemediğini; Sir Donald Maclean'ın İstanbul'un Türklerin Ermeni soykırımını yönettikleri merkez olduğu ve Türklerin buradan çıkarılması ve Sultanın Konya'ya gönderilmesi ile ancak Ermeni katliamının sonlanacağı fikrine katıldığını ancak Sultan Konya'da fanatik gruplarca çevreleneceğinden kontrol etmesinin güçleşeceği için payitahtın İstanbul'da kalmasına izin verildiği yönündeki beyanatına yer verilmiştir⁷⁷.

12 Şubat 1920'de Maraş'ın, 11 Nisan 1920'de de Urfa'nın Kuva-yı Milliye tarafından geri alınmış olmasının basını tedirgin et-

tiği anlaşılmaktadır. Nitekim 7 Mart 1920 tarihli Sunday Times "Brutal Türk" (Acımasız Türkler) başlığı altında İngiliz Parlamentosu Avam kamarası üyesi Sir Donald McLean'ın Ermeni Soykırımı ile ilgili soru önergesi vermiş olduğu; Mr. Lloyd George'un bu meseleyi İtilaf güçleri ve İngiltere İstanbul Temsilciliği ve hükümetle görüştüğü, son gelen soykırım haberlerinin çok ciddi boyutta olduğu, Ermenileri korumak için acilen tedbirler alınması gerektiğini bildirilmiştir.

Ayrıca bu makalede Damat Ferid Hükümetinin düşürülerek, İzzet Paşa'nın Hükümet kurmasının krizi daha da derinleştirdiği de ifade edilmektedir. Sunday Times'a göre, İzzet Paşa Abdülhamid'in şeytan ruhunun temsilcisidir⁷⁸. Yine 8 Mart tarihli Queensland Times ve The West Australian'da da İzzet Paşa'nın ulusalcıların destekçisi olduğu ifade edilmektedir⁷⁹.

Güney Cephesinde Kuva-yı Milliye'nin elde etmiş olduğu başarılar karşısında tedirginliğin artarak sürdüğü görülmektedir. Örneğin 10 Mart 1920 tarihli Northern Star ve Daily Observer'da Türk Hükümetinin(kastedilen İstanbul Hükümetidir) Ermeni soykırımında sorumluluğu reddettiği, ancak soykırımın çok ciddi boyutlara ulaştığı bu nedenle büyük çapta İngilizlerin desteği ile Fransızlar tarafından askeri operasyon düzenlenmesine karar verildiği bildirilmektedir⁸⁰. Yine Daily Herald da da Mr. Lloyd George'nin Türklerle mücadele etmek için Ermeni soykırımının önemli bir gerekçe olduğunu belirttiği ifade edilmektedir⁸¹. Ayrıca 11 Mart 1920 tarihli Advocate, Examiner ve Albany Advertiser ve The Daily News'da son dönemde Türklerin 15.000 Ermeniyi katlettiği, bu nedenle Anadolu'daki katliama son vermek amacıyla 50.000 kişilik Fransız-İngiliz ordusu oluştu-

(76) Zeehan and Dundas Herald, "Massacre Of Armenians", 28 Şubat 1920, s.1.

(77) The Queenslander, "Türks at Constantinople", 6 Mart 1920, s.27.

(78) Sunday Times, "Brutal Türks", 7 Mart 1920, s.1.

(79) Queensland Times, "Turkish Crisis", 8 Mart 1920, s.5; The West Australian, "A Political Crisis", 8 Mart 1920, s.4.

(80) Northern Star, "Armenian Massacres", 10 Mart 1920, s.5; Daily Observer, "Unspeakable Türks", 10 Mart 1920, s.2.

(81) Daily Herald, "Türks Disown Responsibility", 10 Mart 1920, s.3.

bulduğu bilgisi verilmektedir⁸². Aynı tarihte Morning Bulletin ve 13 Mart tarihli The Capricornion da İtilaf güçlerinin hem denizden hem de karadan İstanbul'a çıkartma yapma kararı aldıkları ve Türkiye'deki Ermenileri koruma görevini Fransızların üzerine aldığı ancak İngiltere'nin de yardım edeceği bildirilmektedir⁸³.

Öte yandan, 13 Mart 1920 tarihli Northern Star'da da Mr. Churchill, Mr. Long, Admiral Beatty, General Thwaiters ve Mr. Venizolos'un Anadolu'daki Ermenileri korumak için acilen harekete geçilmesine karar verdiği, Türk ulusalcılarının Suriye'deki Araplara saldırmamaları için önlemler alınması düşünüldüğü, Yunan ordusunun askeri operasyon için tamamıyla hazır olduğu bildirilmektedir. Ayrıca Kilikya'daki Ermenilerin durumunun her geçen gün daha kötüye gittiği ve Fransızlar ile Türk Ulusalcıları arasında savaşın tüm şiddetiyle devam ettiği vurgulanmaktadır⁸⁴.

12 Mart 1920 tarihli Recorder'da The Times'dan edinilen bilgiye göre, Amerika'nın Türkleri İstanbul'dan kovma niyeti olan İngiliz ve Fransızları desteklediği, bunun uzun dönemde Avrupa uygarlığı için önemli olduğu ve ayrıca toplam Ermeni kurbanı sayısının 16.000 olarak tahmin edildiği bildirilmektedir⁸⁵.

İlan edilen Ermeni kurban sayısı ile bağlantılı olarak, 25 Mart 1920 tarihli Riverine Herald'ın editörüne WN Snead tarafından gönderildiği iddia edilen ilginç bir mektup yayınlanmıştır. "Bayım bu mektubu toplum sağlığı için mutlaka yayınlamalısınız" ifadeleri ile başlayan mektupta, Türklerin ne kadar korkunç hatta şeytan olduğu ifade edildikten sonra son derece vahşi şekilde işlendiği ileri sürülen cinayetler anlatılmaktadır⁸⁶.

Daha sonraki haberler ise Adana, Tarsus, Mersin ve Antep Savunmaları ile ilgili olmuştur. Bu bağlamda, Daily Herald'ın 6 Nisan 1920 tarihli haberinde de Adana, Tarsus ve Mersin'de Türklere karşı mücadele etmek

için Ermeni gönüllülerinin organize olduğu bildirilmektedir⁸⁷.

Antep ile ilgili olarak yine bu ilin Fransızlarca işgal edildiği 29 Ekim 1919 tarihinde değil, Türklerin Fransız işgaline karşı ayaklandığı 1 Nisan 1920 tarihinden sonra basında işlendiği görülmektedir. Fransa'nın bu gelişme üzerine Suriye'den getirdiği takviye birliklerle şehri kuşatma altına aldığı on aylık süreçle ilgili olarak, 13 Nisan 1920 tarihli Queenslans Times ve 14 Nisan tarihli Cairns Post'da Fransız ordusundan öğrenildiğine göre Antep'te 15.000 Ermeni bulunduğu ancak Türk işgali sonrasında iki ay içerisinde 1000 kişiyi öldürdükleri, diğerlerinin de dağıldığını bildirmektedir⁸⁸. Ancak kuşatma altında oldukları bir dönemde yukarıdaki iddiaların gerçekleştirilmesi mümkün görünmemektedir. Nitekim Antep 8 Şubat 1921 tarihinde tamamen Fransızların eline geçmiş, savunma esnasında 6000'in üzerinde Türk öldürülmüştür⁸⁹. Antep ile ilgili olarak, 8 Haziran 1920'de The Pilbarra Goldfield News'de 29 Mayıs'da Londra'dan alınan haberlere göre, Fransızların Antep'i aldıkları ve Türklere çok ağır kayıp verdirdiklerini kaydetmektedir⁹⁰.

Basında Güney Cephesi ile ilgili olarak, buradaki mücadelelerle ilgili olarak ölen Ermeni sayısının ciddi şekilde abartılmak suretiyle daima rakam şeklinde ifade edilme gayreti olduğu da göze çarpmaktadır. Bunun

(82) *Advocate*, "Allied Troops For Constantinople", 11 Mart 1920, s.1; *Examiner*, "Massacre Of Armenians", 11 Mart 1920, s.5; *Albany Advertiser*, "The Unspeakable Türk", 13 Mart 1920, s.4; *The Daily News*, "Disquieting", 10 Mart 1920, s.6; *Singleton Argus*, "More Armenians Massacred", 11 Mart 1920, s.2; *The Northern Miner*, "Armenian Massacred", 11 Mart 1920, s.2; *Zeehan and Dundas Herald*, "Massacre Of Armenians", 11 Mart 1920, s.3; *The West Australian*, "The Unspeakable Türks", 11 Mart 1920, s.5.

(83) *Morning Bulletin*, "Measures Against The Türks", 11 Mart 1920, s.8; *The Capricornion*, "Measures Against The Türks", 13 Mart 1920, s.17.

(84) *Northern Star*, "Dealing With The Türks", 13 Mart 1920, s.5.

(85) *Recorder*, "Yankees Want Allies To Evict Türks", 12 Mart 1920, s.1.

(86) *Riverine Herald*, "Türks And Armenian", 25 Mart 1920, s.3.

(87) *Daily Herald*, "Türks Threaten Christians", 6 Nisan 1920, s.3.

(88) *Queensland Times*, "Ill-Treatment Of Armenians", 13 Nisan 1920, s.6; *Cairns Post*, "Outlaw Türks Thrashed", 14 Nisan 1920, s.5.

(89) Hulusi Yetkin: *Gaziantep Türkçülüğünün bayrak şehidi Şahin Bey*, Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Buro Jür Yay, 1970, sayfa 84.

(90) *The Pilbarra Goldfield News*, "Trouble With The Türks", 8 Haziran 1920, s.3.

nedeninin Anadolu'nun hiçbir yerinde devlet kurabilecek sayıya sahip olmayan Ermenilere yurt edindirme maksadını taşıdığı, 1 Mayıs 1920 tarihli The Register'da yayınlanan makalede açıkça ifade edilmektedir. Bu makalede, Suriye mandaterliğinin Fransa'ya, Musul ve Filistin'i içine alan Mezopotamya topraklarının İngiltere'ye verildiği ifade edilmektedir. Ancak Ermeniler dağıtılmış olduklarından hiçbir bölgede nüfusa sahip değildirler. Bu nedenle İtilaf güçlerinin Doğu Anadolu'yu içeren topraklarda Ermenilere mandater olması gerekir. Ancak bunu yapacak devletin kuvvetli bir askeri gücünün olması şarttır. Bu nedenle buna en uygun devlet Amerika'dır. Ancak bunu Amerika kabul etmezse, Wilson'dan Ermeni devletinin sınırlarını çizmesi istenebilir⁹¹. Nitekim 8 Haziran 1920'de The Pilbarra Goldfield News'de Washington'dan 1 Haziran'da alınan bilgiye göre, Başkan Wilson'un Ermeniler üzerinde Amerikan mandası sağlama teklifi Amerikan senatosunda ezici bir çoğunlukla reddedildiği bilgisi verilmiştir⁹². Amerika'nın mandaterlik teklifini reddetmesi üzerine, ikinci seçenek olan "Büyük Ermenistan'ın sınırlarının Wilson'a çizdirilmesi" üzerinde durulmuştur. 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan Sevr Anlaşması ile de bu emellerine ulaşmışlar, Trabzon, Erzurum, Van, Bitlis, Elazığ, Diyarbakır, Sivas illerini kapsayan "Büyük Ermenistan Devleti"nin kurulmasını öngören bir madde eklenmiştir⁹³.

3 Haziran 1920 tarihli Recorder'da ise "Ermeni Tehciri", İngiliz Askeri Misyonu mensubu Mr. Olsen'in 1918'de Birinci Dünya Savaşı sırasındaki Ermenilerle ilgili izlenimlerine yer verilerek tekrar hatırlatılmak istenmiştir⁹⁴.

Aynı şekilde "Ermeni Soykırımı" hakkındaki propagandaya 22 Nisan 1921 tarihli Albury Banner and Wodonga Express'de "Who Are The Armenians?" (Ermeniler Kimlerdir?) başlıklı uzun ve bir o kadar da duygusal anlatı ile kamuoyuna aksettirilmiştir. Makalede, önce "Ermeniler Yakın Doğunun

pek çok yerinde yaşarlar. Pek çok kişi onların varlığından Türk beyleri tarafından sıklıkla uğratıldıkları soykırım ve sürekli zulmün talihsiz kurbanları oldukları için haberdardır. Kökleri Hint-Avrupa dil ailesine dayanır. Kanlarıyla bağlantılı olarak dilleri ve dinleri de bizimki gibidir. Anavatanları konusunda çeşitli fikirler mevcut olmakla birlikte kendileri İsa'dan Önce 8. yüzyılda Caspion'un (Hazar) batısında bulunan Ararat Dağı'nın anavatanları olduğunu söylüyorlar. Burada bağımsız devletlerini kuruyorlar." denilerek Avrupalı ve Hristiyan oldukları vurgusu yapılmıştır⁹⁵.

Bu devletin İsa'dan Önce 1. yüzyılda altın çağını yaşadığı ve Tigranes'lerin egemenliğinde Caspian'dan Karadeniz'e oradan da Mezopotamya'daki Causasus (Kafkas) Dağına kadar yayıldıkları ifade edilerek, köklü bir tarihi geçmişlerinin olduğu vurgulanmıştır⁹⁶.

Makalede daha sonra "Çağımıza geldiğinde 4. yüzyılda Ermeniler ulus olarak Hristiyanlığı kabul ediyor. St. Gregory ile nurlandılar ve arkasından çarpışarak Zerdüşt İran'a 2. yüzyılda girdiler. Takip eden yüzyılda egemenliklerini sürdürdüler. Savaş neredeyse sürekli hale geldi. Yunan, Arap, Selçuk, Türk istilacılar bölgeyi yağmaladılar. Sonuçta 11. yüzyılda Alp Arslan'ın egemenliğine girmesi ile bağımsız Ermeni devleti bitim bulmuş oldu" denilerek Türklerin Ermeni bağımsızlığı sonlandırdığı belirtilmiştir⁹⁷.

Makalede Ermenilerin bir kısmı güneybatı yönünde kayalık yollardan Kilikya'daki Toros Dağlarına ulaştığı, burada Lesser Ermeni Krallığını kurdukları ve 14. yüzyıla kadar varlıklarını sürdürdükleri belirtildikten sonra, "Lesser Ermenistanı düştüğünde birkaç

(91) The Register, "Jews, Türks And Armenians", 1 Mayıs 1920, s.10.

(92) The Pilbarra Goldfield News, "Trouble With The Türks", 8 Haziran 1920, s.3.

(93) Ömer Budak, a.g.e., s. 59-284.

(94) Recorder, 3 Haziran 1920, s.1.

(95) Albury Banner and Wodonga Express, "Who Are The Armenians?", 22 Nisan 1921, s.3. Bkz. EK: III.

(96) Albury Banner and Wodonga Express, "Who Are The Armenians?", 22 Nisan 1921, s.3.

(97) Albury Banner and Wodonga Express, "Who Are The Armenians?", 22 Nisan 1921, s.3.

özgürlükçü Ermeni körü körüne Müslümanlara itaat etti ve istila edilemez Toros'da Zeitun (Zeytun) şehrini kurarak 1915 yılına kadar özgür kaldı." denilerek 1915 Tehcirine kadar Ermeni tarihi özetlenmiştir⁹⁸.

Daha sonra ise 1915 Tehciri şu şekilde anlatılmaktadır: "Zeitun'un birkaç yüzyıllık tarihinde Türklerle birlikte en az 40 savaşa girdiler. 1914 yılında savaş patlak verene kadar şehir durgun değildi. Türklerin ilk eylemleri savaşa girdiklerinde Zeitun'un özgür dağ Ermenilerine saldırmak oldu. Burada kendi halinde yaşayan Ermenileri, bütün Kilikyadakileri kendilerine teslim olmayanlar hariç erkek kadın çocuk ayırt etmeden öldürdüler. Teslim olmak zorunda kaldılar ve sürgün edildiler ve öldüler. Buna rağmen çok azı ateşkes kadar dağa tutundu, diğerleri ateşkes sonrası geri döndüler. Tekrar eski Ermenistan'ı inşa ettiler. Türkler yönetiminde yüzyıllarca çok büyük acılar çektiler. Zalimlik, eziyet, soykırım onların tarihi oldu. Sonunda bu eziyetler 1915-1916 yılında yaşanan kötü olaylarla zirve yaptı. Pek çok yetenekle donatılmış, zalimliğin ezemediği özgürlük sevdası, Ermeni insanların geriye kalandır. Şimdi dünyadan adil bir şans istiyorlar. Kesinlikle hiçbir ırk onlar kadar sempatiyi hak etmemiştir"⁹⁹.

Bunun yanı sıra, basında Güney Cephesindeki vuruşmalara ilişkin Adana ve Mersin ile ilgili haberler yapıldığı, ancak diğer ilerin durumunun anlatılmasında olduğu gibi, olayların tam olarak ele alınmadığı ve kronolojik bir esasa dayanmadığı görülmektedir. Bu bağlamda, 2 Temmuz 1920 The Riverine Grazier, Türkler Adana'daki iki Ermeni yetimhanesini basıp erkek çocukları öldürdüğü ve kızları kaçırdığı, hatta bir Amerikalı bayanı da zorla alıkoyduğu iddiası yer almıştır¹⁰⁰. 3-4 Kasım 1920 tarihinde de pek çok Avustralya gazetesi tarafından, Mersin'den Ermenilerin gönderdiği telgrafa göre, Türk ulusalcıları Adana'nın 82 mil kuzey batısındaki Hadjin (Haçin) şehrini işgal ettiği ve Martın sonundan bu yana 10.000 Ermeni'yi katlettikleri iddiası yer almıştır¹⁰¹.

Türklerin Güney Cephesinde kazandıkları zaferler neticesinde, Fransızlar Anadolu topraklarından çekilme kararı almışlardır. The Sydney Morning Herald'da 14 Mart 1921 tarihinde Fransız Başbakan M. Briand'ın Paris'e dönmeden önce, Türklerle anlaştığı bildirilmektedir. Buna göre, Fransızların yardımı ile Kilikya boşaltılacaktır. Bununla birlikte, Türklerin başta Ermeniler olmak üzere bütün azınlıklara korunması konusunda hemfikir olduğunun özellikle altı çizilmiştir¹⁰².

Ayrıca başta Fransa olmak üzere, Ermenilere sahip çıkamadıkları için İtilaf güçlerine karşı bir kızgınlık olduğu da hissedilmektedir. Örneğin 21 Temmuz 1921 tarihli Freeman's Journal'da "The Türks in Europe" (Türkler Avrupa'da) başlığı altında; İtalyan Gazetesi "L'Unita Catholica"ya göre, Gladstone Türkleri "konuşulamaz" ilan edip pıllarını pırtılarını toplayıp Avrupa'dan sürülmeleri gerektiğini ilan ettikten sonra Ermenilere karşı mezalime karşılık olarak Türklere karşı harekete geçildiği duyurulmaktadır. Şu anda Ermeni mezalimi aralıksız sürmektedir. İtalyan gazetesine göre Erzurum'da esir edilen Hristiyan Ermeni kızlar ve kadınlara eziyet edilmektedir. Bu zavallı Katolikler ya Müslümanların kölesi olmak ya da kendilerini kayalıklardan aşağı atmak durumundadır.

Bir genç kız dua ettikten sonra kendini uçurumdan atmıştır. Onu yüzlerce Katolik takip etmiş ve onlar da hayatına son vermiştir. Trabzon'da Türkler tarafından eziyet gören

(98) *Albury Banner and Wodonga Express*, "Who Are The Armenians?", 22 Nisan 1921, s.3.

(99) *Albury Banner and Wodonga Express*, "Who Are The Armenians?", 22 Nisan 1921, s.3.

(100) *The Riverine Grazier*, "The Türks and Armenia", 2 Temmuz 1920, s.1; *Western Grazier*, "The Inhuman Türks", 3 Temmuz 1920, s.2.

(101) *Daily Observer*, "Türks Massacres 10.000 Armenians", 3 Kasım 1920, s.2; *Queensland Times*, "Massacre Of Armenians", 3 Kasım 1920, s.5; *Kalgoorlie Miner*, "Massacre Of Armenians", 3 Kasım 1920, s.4; *The Argus*, "Türks Break Out Again", 3 Kasım 1920, s.9; *The Brisbane Courier*, "Massacres Armenians", 3 Kasım 1920, s.7; *The Sydney Morning Herald*, "The Türk Again", 3 Kasım 1920, s.11; *Zeehan and Dundas Herald*, "Armenian Massacre", 3 Kasım 1920, s.3; *The Register*, "The Brutal Türks", 3 Kasım 1920, s.7; *Advocate*, "Türkish Massacre Of Armenians", 4 Kasım 1920, s.2.

(102) *The Sydney Morning Herald*, "Constantinople", 14 Mart 1921, s.9.

34 kişi onurunu kurtarmak için intihar etmiştir. Şimdi bu korkunç haberlerin Londra'ya veya Paris'e ulaşmadığını düşünmek imkânsızdır. Amerika Doğu dünyasının hasta edici pisliğini Versay ile temizleneceğine inanmadığından hiçbir adım atmayacağını açıklamıştır. Versay Anlaşmasını tertip eden ne İngiltere, ne Fransa ne de İtalya Ermenileri korumak için bir şey yapmamakta ve barbarlık altında ezilen mutsuz Hristiyanlar acı çekmeye devam ediyor denilmektedir¹⁰³.

Güney Cephesi, Fransız kuvvetleri ve beraberindeki Ermeni Lejyonu ile TBMM idaresindeki Kuva-yi Milliye arasında gerçekleşen muharebelerden sonra, TBMM ile Fransa arasında imzalanan 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Anlaşması ile kapanmıştır¹⁰⁴.

b. Doğu Cephesi (15 Haziran 1920 - 2 Aralık 1920)

Osmanlı Devleti ile Sovyet Rusya arasında 3 Mart 1918'de imzalanan Brest-Litovsk Anlaşması ile 1878'de Rusya'ya bırakılan Kars, Ardahan, Batum Türklere iade edilmiştir. Ancak, 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi gereğince bu bölgede bulunan Türk ordusunun Kafkasya'yı boşaltması sonucu Kafkaslarda, Ermenistan Demokratik Cumhuriyeti¹⁰⁵ başta olmak üzere Gürcistan, Azerbaycan ve Nahcivan Cumhuriyetleri kurulmuştur. Bu boşaltma sırasında muhtemel Ermeni saldırı ve tecavüzlerine karşı da Türk halkını korumak amacıyla Ardahan, Batum bölgesinde Acara Şura Hükûmeti, Kars-Oltu-Sarıkamış-Kağızman bölgelerinde ise Güneybatı Kafkas Geçici Milli Hükûmeti kurulmuştur. Ancak bu iki hükûmet üç ay sonra İngilizler tarafından dağıtılmıştır. Bu olaydan sonra bölgenin Ermeni saldırılarına karşı savunulması, karargâhı Erzurum'da bulunan 15'nci Kolordu tarafından sağlanmıştır.

Avustralya basını da fazla ayrıntıya girmemekle birlikte daha cephe açılmadan, bölgedeki çatışmalar hakkında bilgi vermeye

başlamıştır. Örneğin 4 Ağustos 1919 tarihli Kalgoorlie Miner ve Newcastle Morning'de Ermenistan Cumhuriyetinde bulunan İngiliz askerlerinden öğrenildiğine göre, Ermenilerle Kürtler ve Tatarlar arasında şiddetli çatışma devam ettiği ve Türklerin Tatarlara yardım etmek suretiyle çatışmaların daha şiddetli olmasına neden olduğu bildirilmektedir¹⁰⁶.

16 Ağustos 1919 tarihli Recorder da da Ermenilerin Türkler, Kürtler, Tatarlar ve Bolşevikler tarafından çevrildiğini; Enver Paşa'nın Türklerin başında olduğu, Lenin ve Troçki ile yakın temas halinde olarak nihai hedefinin İngilizlere saldırmak olduğu ifade edilmektedir¹⁰⁷. Queensland Times da ise, "Appeal For Allied Aid" (Müttefik Yardımı İçin Temyiz) başlıklı haberinde de Ermenilerin Kürtler, Tatarlar ve hem Enver Paşa tarafından yönetilen hem de diğer Türkler tarafından kuşatıldığını, her yeri kuşatan Türk askerlerinin Ateşkes hükümlerini çiğneyerek, Bolşeviklerle işbirliği yaptıklarını İtilaf devletlerinin acilen yardım etmeleri için yalvardıklarını yazmaktadır¹⁰⁸. Ayrıca yine pek çok Avustralya gazetesi tarafından Erivan'ın güneye doğru olan kısımlarında Türklerin Ermenilere karşı harekete geçtiği de ifade edilmektedir¹⁰⁹.

Doğu Cephesi daha açılmadan basında yer alan diğer haberler ise, Kazım Karabekir Paşa'nın emrindeki 15'nci Kolordu'nun savunması hakkında olmuş, 14 Mayıs 1920

(103) *Freeman's Journal*, "The Türks in Europe", 21 Temmuz 1921, s.10.

(104) Ahmet Mumcu, *Tarîh Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Geleşimi*, İnkılâp Yay., Ankara, 1984, s.80.

(105) Ermenistan Demokratik Cumhuriyeti, 1920 Kasım ayında Türk ve Sovyet ordularının eş zamanlı işgaline uğrayarak bağımsızlığını kaybetmiş ve 2 Aralık 1920'de Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adıyla Sovyetler Birliği'ne katılmıştır.

(106) *Kalgoorlie Miner*, "Türks Foment Trouble", 4 Ağustos 1919, s.5; *Newcastle Morning and Miners Advocate*, "Armenians Fight Tartars", 4 Ağustos 1919, s.5.

(107) *Recorder*, "Armenian Starving", 16 Ağustos 1919, s.4.

(108) *Queensland Times*, "Appeal For Allied Aid", 18 Ağustos 1919, s.5.

(109) *The Daily News*, "Unspeakable Türks", 6 Eylül 1919, s.8; *Examiner*, "Movement By Tartars And Türks", 8 Eylül 1919, s.4; *Leader*, "Türks, Tartars And Armenians", 8 Eylül 1919, s.1; *Kalgoorlie Miner*, "Türks Attacking Armenians", 8 Eylül 1919, s.3; *The Sydney Morning Herald*, "Threatened By Türks", 8 Eylül 1919, s.7; *The Register*, "Armenians Again In Danger", 8 Eylül 1919, s.6; *The Brisbane Courier*, "Action By The Türks", 8 Eylül 1919, s.7; *The Argus*, "A Turkish Movement", 8 Eylül 1919, s.7; *Western Argus*, "Türks Attacking Armenians", 9 Eylül 1919, s.22.

tarıhli Recorder ve 15 Mayıs 1920 tarıhli Daily Herald'a "Ulusalacılar Erzurum'a gelerek, Ermenilere saldırdılar" şeklinde yansımıştır¹¹⁰.

Bu arada 28 Mayıs 1918'de kurulan merkezi Erivan olan Ermeni Cumhuriyeti, Doğu Anadolu'nun kendilerine ait olduğunu ileri sürüp, Gümrü, Iğdır, Arpaçay ve Aras'a kadar ilerlemişlerdir. 31 Mayıs 1920 tarıhli Daily Herald ve Northern Star, Erivan Cumhuriyeti'nde Ermenilerin durumunun umutsuz olduğu, Türkler, Tatarlar ve Bolşevikler tarafından saldırıya uğradıkları, hükümetin 17-50 yaş arasını askere aldığı ancak silah ve yiyeceklerinin yetersiz olduğu, Amerikan Yardım Komitesi olmasa aklıktan öleceklerinin kesin olduğu bildirilmiştir¹¹¹.

Haziran ayı boyunca Türk Heyeti ile Sovyet Heyeti arasında görüşmeler sürdüğünden, Ermenilere karşı yapılması düşünülen harekât 20 Haziran 1920 tarıhli emirle geri bırakılmıştı. Bu gelişmeden sonra, Ermeni kuvvetleri Zengibasan ve Şahtahtı'nı işgal etmişlerdir¹¹². Nitekim bu gelişme, 15 Temmuz 1920 tarıhli The Daily News'e Tiflis'den alınan bilgiye göre, Ermeni ordusu Tatar ve Kemalistlere saldırdığı ve Zacobas bölgesini ele geçirdiği şeklinde yansımıştır. Ayrıca makalede Karaağaç'tan edinilen bilgiye göre, Türkler'in Bulgar köylerine saklandığı, Türkler ile Bulgarlar arasında bir pakt olduğu, Bulgar hükümetinin 1918-1919 arasında ve 1919-1920 arasında Türklerle işbirliği halinde olduğu bilgisi de verilmiştir¹¹³.

Bu arada, 19 Temmuz-24 Ağustos 1920 tarihleri arasında Ankara Hükümeti ile Moskova Hükümeti arasında gerçekleşen görüşmeler de basına yansımış, 20 Temmuz 1920 The Maitland Daily Mercury, Bolşevik ordunun Karabağ'ı işgal ettiği bilgisini verirken, Bolşeviklerin de Mustafa Kemal'i destekleyen güçlere katıldığı yorumunu yapmıştır¹¹⁴.

24 Temmuz 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın harekât emri vermesi ile Doğu Cephesi açılmıştır. 29 Eylül'de Sarıkamış, 30

Eylül'de Kağızman Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa tarafından alınmıştır¹¹⁵. Türk ordusunun bu başarısı, 9 Ekim tarıhli Daily Advertiser ve 16 Ekim 1920 tarıhli The Maitland Weekly Mercury'de, "8 Ekim'de Times'dan öğrenildiğine göre, güçlü Türk ordusu Ermenilerin üstünden geçti. Türkler Kars ve Ardahan'ı istiyor." şeklinde ifade bulmuş ve Ermenilerin Büyük güçlerin yardımına muhtaç yorumu yapılmıştır¹¹⁶.

Nitekim Kazım Karabekir Paşa, 28 Ekim 1920'de Kars'ı almak için harekete geçmiştir. Aynı gün Barrier Miner, Ermenilerin bir kısmının mülteci olarak dağa sürülürken, bir kısmının salgın hastalıklardan ve diğerlerinin ise Versay'ın imzacıları tarafından terk edildiğini, güney illerdeki Ermenilerin Bolşevikler ve Tatarlar tarafından öldürüldüğü, ulusalcıların ise hala katliama devam ettiğini yazmaktadır¹¹⁷.

Kars 30 Ekim 1920'de Türkler tarafından alınmış olmasına rağmen basında bununla ilgili bir bilgiye yer verilmemiştir. 6 Kasım 1920 tarihinde ise Ermenistan ateşkes isteğinde bulunmuştur. 12 Kasım 1920 tarıhli Recorder'da bu durum, Ermeni ordusunun Gökçe Gölü yakınlarındaki Doğu Beyazıt'a çekildiği ve Ermenilerin Türklere barış teklifinde bulunduğu şeklinde yansımıştır. Ayrıca Recorder, Kemalist ordunun komutanının (Kazım Karabekir Paşa) teklifi kabul etmedi-

(110) Recorder, "Türks Attack Armenians", 14 Mayıs 1920, s.1; Daily Herald, "Troublesome Türk", 15 Mayıs 1920, s.5.

(111) Daily Herald, "Armenians Endangered", 31 Mayıs 1920, s.5; Northern Star, "Desperate Condition Of Armenians", 31 Mayıs 1920, s.5.

(112) Abdurrahman Çaycı, Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2002, s.211.

(113) The Daily News, "Attack Tatars And Kemalists", 25 Temmuz 1920, s.5; Evening News, "Turkish Turmoil", 15 Temmuz 1920, s.1; Examiner, "türks Fled", 16 Temmuz 1920, s.5; The Sydney Morning Herald, "Türks And Bulgars", 16 Temmuz 1920, s.9; The Register, "Troublesome Türks", 16 Temmuz 1920, s.9; Queensland Times, "Bulgars Assisting Türks", 16 Temmuz 1920, s.5; Newcastle Morning Herald and Miners Advocate, "Armenians Attack Türks", 16 Temmuz 1920, s.5; The Mercury, "Türk-Bulgar Co-Operating", 16 Temmuz 1920, s.7.

(114) The Maitland Daily Mercury, "Türks And Bolsheviks", 20 Temmuz 1920, s.5.

(115) Çaycı, a.g.e., s.244.

(116) Daily Advertiser, "Türks In Armenia", 9 Ekim 1920, s.4; The Maitland Weekly Mercury, "Türks In Armenia", 16 Ekim 1920, s.11.

(117) Barrier Miner, "Türks Are Routed", 28 Ekim 1920, s.4; Northern Star, "Armenians Hit Back", 29 Ekim 1920, s.5; The Horsham Times, "Enpelling Their Armenians", 29 Ekim 1920, s.5.

gi, ancak tüm ordunun teslim edilmesi koşuluyla ateşkes yapılabileceğini bildirdiğini de belirtmektedir¹¹⁸.

Gümrü'nün boşaltılması, silahların tesliminin sağlanması neticesinde ateşkes sağlanmış, 12 Kasım 1920 tarihli The Maitland Daily Mercury'de "Londra'dan 11 Kasım 1920 tarihinde gelen bilgiye göre, Türk-Ermeni Ateşkesi imzalandı. Barış görüşmeleri süresince Türkler Kars'ı ellerinde tutacak ve bölgenin güvenliğini sağlayacaklar" şeklinde yansımıştır¹¹⁹.

Ankara Hükümeti, Ermenileri silahsızlandırmak ve barışa zorlamak amacıyla ileri yürüyüşe devam kararı almış ve bu durum 22 Kasım 1920 tarihli The Sydney Morning Herald'da Türkler'in Kars ve Ermenistan'ın başkenti Erivan'ı ele geçirdikleri şeklinde yansımıştır. Ayrıca "Ulusçular Ermeniler silahlarını teslim etmez ve Gürcistan demiryolu kontrolünü teslim etmezlerse soykırım yapmakla tehdit ettiler" denildikten sonra, Ermenistan Gürcülere, Türklere ya da Sovyetlere yakayı kaptıracak yorumu yapılmıştır¹²⁰. Görüleceği gibi basında bu cephedeki çarpışmalar dahi "soykırım" olarak nitelendirilmiştir.

22 Kasım Recorder'da ise Kazım Karabekir Paşa'nın gönderdiği ultimatoma Ermenilerin "sonuna kadar çarpışacağız" cevabını verdiği ve çatışmaların yeniden başladığı bilgisi verilmektedir¹²¹. 25 Kasım 1920 tarihli The Sydney Morning Herald'da da 22 Kasım'da Londra'dan alınan bilgiye göre, Ermenilerin şiddetli bir karşı atak yaparak Alexandropol'ü(Erivan) aldığı, Türklerin Kars'a doğru geri çekildiği bilgisi verilmektedir¹²². Ancak daha sonra Kazım Karabekir Paşa Gümrü'ye doğru ileri harekâta geçmiş ve burada Gümrü Muharebesi yapılmıştır. Yenilen Ermeniler tekrar barış istemek zorunda kalmışlardır. Basın bu bilgilere yer vermemiş ve hemen barış görüşmelerine geçmiştir.

2 Aralık 1920 tarihli The Brisbane Courier'da, Başkan Wilson'un Türkler ile Ermeniler arasında arabuluculuk yapmayı kabul

ettiği bildirilmektedir¹²³. 3 Aralık 1920 tarihli Recorder ise, İkinci defa gerçekleşen Türk-Ermeni ateşkes görüşmelerinin sonuçlandığı, barış görüşmelerine geçen hafta Alaxabdropol (Gümrü)'de başladığını ve Türklerin Bolşevikler ile masaya oturacakları bildirilmektedir¹²⁴.

Yine 3 Aralık 1920 tarihli Border Watch da Cenova'daki Milletler Cemiyeti Konseyi'nin hükümetleri telgrafla Türkler ile Ermeniler arasındaki savaşı sonlandırmak için işbirliğine davet ettiğini ve yardım talebine Amerika, Brezilya ve İspanya'dan olumlu cevap geldiği bildirilmektedir. Ayrıca iki taraf arasında görüşmeler aksadığı için görüşmelerin bahara kalabileceğinden kış için Ermenilere materyal yardımı yapılması gerektiği de vurgulanmıştır¹²⁵.

Gümrü'de başlayan barış görüşmeleri 2/3 Aralık 1920'de sonuçlanmıştır. Ancak bu durum 11 Aralık 1920 tarihinde basına yansımıştır. Bu bağlamda Daily Observer, Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın Tiflis'den gönderdiği telgrafa göre, Türkler ile Ermeniler arasında barış anlaşması Gümrü'de imzalandığını ve Ermenilerin Erivan ve Golocha gölünü alırken, Kars ve Gümrü'den çekildiklerini ve silahlarını bıraktıklarını bildirmiştir¹²⁶.

Ancak Ermenistan 3 Aralık 1920'den itibaren Sovyetler tarafından işgal edilmiştir.

(118) Recorder, "Armenians Sue For Peace", 12 Kasım 1920, s.3.

(119) The Maitland Daily Mercury, "Türks And Armenians", 12 Kasım 1920, s.5; Daily Herald, "Türks And Armenians", 13 Kasım 1920, s.5; Northern Star, "Armistice With Türks Signed", 13 Kasım 1920, s.5.

(120) The Sydney Morning Herald, "Türks Take Kars And Erivan", 22 Kasım 1920, s.9; Riverine Herald, "Armenian Capital Captured By Türks", 22 Kasım 1920, s.2.

(121) Recorder, "Fight To The End", 22 Kasım 1920, s.1; Northern Star, "Hostilities Resumed", 22 Kasım 1920, s.5.

(122) The Sydney Morning Herald, "Armenians Struggle", 25 Kasım 1920, s.9; The Advertiser, "Fight In Armenia", 25 Kasım 1920, s.7; The Register, "Türks And Armenians", 25 Kasım 1920, s.8; Zeeban and Herald, "A Bitter Battle", 25 Kasım 1920, s.2; Singleton Argus, "Armenians Beat Türks", 25 Kasım 1920, s.2; Advocate, "Alexandropol re-Taken", 25 Kasım 1920, s.3; Northern Star, "Türks And Armenians", 23 Kasım 1920, s.5; Queensland Times, "Armenian Success", 25 Kasım 1920, s.5; Morning Bulletin, "The Armenians Retake Alexandropol", 26 Kasım 1920, s.9.

(123) The Brisbane Courier, "Türks and Armenians", 2 Aralık 1920, s.7; Queensland Times, "Türks And Armenians", 3 Aralık 1920, s.3.

(124) Recorder, "Türks And Armenians", 3 Aralık 1920, s.3.

(125) Border Watch, "Friday's Cables", 3 Aralık 1920, s.3.

(126) Daily Observer, "Türks And Armenians", 11 Aralık 1920, s.1.

Bu durum 15 Aralık 1920 tarihli Daily Herald'da, 12 Aralık'ta The Times'dan alınan habere göre, Gümrü'de Sovyetlerin tekrar kendi yönetimlerini kuracağı, Türkleri buraya sokmamak için de Azerbaycan ve Türkmenistan'a buraları vermeyi planladığı şeklinde yorumlanmış, Ermenilerin Bolşeviklerden ya da Türklerden kaçınmasının artık imkânsız olduğu belirtilmiştir¹²⁷.

Gümrü Anlaşması'nın imzalanması ile Doğu Cephesi kapanmıştır. Ancak 2 Mart 1921 tarihli Daily Herald'ın yayınladığı İstanbul'dan Patrik Zevan Efendi'nin Nubar Paşa'ya gönderilen telgrafa göre, Türkler Kars ve Gümrü bölgesindeki Ermeni nüfusunun % 85'ini katletmiş olduğunun iddia edilmesi¹²⁸ ve 4 Ağustos 1922 tarihinde de The Advertiser'da Türkiye'de bulunan Kars gibi Ermeni bölgelerinin Erivan Cumhuriyeti ile birleştirilmesi gerektiği ifade edilmesi¹²⁹ oldukça manidardır.

Daha sonra basının Talat Paşa'nın suikastta uğraması ile ilgili haberlere yer verildiği görülmektedir. Ancak suikast haberi dahi "Ermeni Soykırımı" hakkında propaganda yapmak için kullanılmıştır. Örneğin 16 Mart 1921 tarihli The Daily News, "eski Türk sadrazamı Talat Paşa yolda yürürken bir Ermeni tarafından suikaste uğradı. Sahte isimle olayın yaşandığı yerin yakınında bir dairede yaşıyordu." bilgisi verildikten sonra, Ermeni soykırımının rövanşı olduğunun altı çizilmiştir¹³⁰. Yine 6 Haziran 1921 tarihli Examiner'da, Talat Paşa'nın suikastı ile ilgili yargılama Berlin'de başladığı ve tüm delillerin mahkemeye sunulduğu bildirildikten sonra Profesör Lepsind¹³¹'in görüşlerine yer verilmiştir. Lepsind'e göre, Genç Türkler 1915 yılında Ermenilerin hepsini imha etmeye karar vermişlerdir. Sınır dışı etme planı hazırlanmış, bu kıyımdan Ermenilerin zorlukla sadece % 10'u kurtulabilmiştir. Bir milyon Ermeni soykırım, açlık ve hastalık nedeniyle ölmüştür. Önce toplama kampları Ermenilerle doldurulmuş ve sonra çöllere sürerek ölüme mahkûm edilmişlerdir. Sadece General Liman von San-

ders iki yüz bin Ermeniye merkez şehirlerde tutarak kurtarmayı başarmıştır. Genç Türkler, Ermeni meselesini Osmanlı'nın parçalanmasına neden olan sebep olduğu kuruntusuna kapılmışlardır. Bu bağlamda bütün Türk olmayanlar imha edilmeliydiler. Talat Paşa bu düşüncüyü uygulamaya koymuştur. Diğer kadın ve çocuk kurbanlar Türk jandarmaları tarafından birbirine bağlanarak nehirlere atılarak boğulmuşlardır¹³².

Aynı şekilde 6 Haziran 1921 tarihli Northern Star'da da Berlin'de Talat Paşa'nın suikastı ile ilgili yargılama sürecinin başladığı ve mahkemede Ermeni kurbanlarının 1915 yılında gerçekleşen soykırımı anlattıkları bilgisi verilmiştir. Hemen ardından da yine Profesör Lepsind'in görüşlerine yer verilmiştir. Lepsind, yüzlerce Ermenin çöllere sürüldüğünü ve soykırımı uğradığını iddia etmiştir. Olayları tanıklardan öğrendiği şekliyle şöyle anlatmaktadır: "İlk önce 500 genç insan birbirine bağlanarak suya atıldı. Daha sonra kadınlar erkeklerden ayırıldılar ve kadınların ellerini birbirine bağlayarak balta ile kestiler. Daha sonra kadınlara şiddet uygulandı. Hamile kadınların karnından ceninler süngü ile çıkarıldı. Kendisine tecavüz edilirken mücadele eden kadınlar öldürüldü." Profesör ayrıca, 1000.000 Ermeni'nin çok acımasız yöntemlerle katledilirken 850.000'inin açlık ve susuzluktan öldüğünü de iddia etmiştir. Diğer 200.000 Ermeni'nin General Von Sanders ve (Aleppo) Halep'teki Alman Konsülü sayesinde İstanbul İzmir ve Halep'te dağınık şekilde bırakılarak kurtarıldığını ve Alman yetkililerin ellerinden geldigince Türklerin Ermeni soykırımını engellemeye çalıştıklarını ifade etmiştir¹³³.

Bu haberlerden sonra sanki "Talat Paşa ölümü hak etti" şeklinde bir kanaat hâkim ol-

(127) Daily Herald, "Armenian Situation", 15 Aralık 1920, s.5.

(128) Daily Herald, "Massacre Of Armenians Alleged", 2 Mart 1921, s.5.

(129) The Advertiser, "The Ruthless Türks", 4 Ağustos 1922, s.13.

(130) The Daily News, "Armenian's Revenge", 16 Mart 1921, s.7.

(131) Singleton Argus'da Profesörün ismi Lepsius olarak verilmiştir (Singleton Argus, "Slaughtering Armenians", 7 Haziran 1921, s.3).

(132) Examiner, "Turkish Atrocities", 6 Haziran 1921, s.5.

(133) Northern Star, "Massacres of Armenians", 6 Haziran 1921, s.5.

muş gibidir. Pek çok basın organı Talat Paşa'nın katili Telirian'ın suçsuz bulunduğunu duyurmuştur¹³⁴. Ayrıca daha önce 1915 Tehciri nedeniyle İttihat ve Terakki ve Liman von Sanders suçlanırken, Talat Paşa'nın katilinin Almanya'da gerçekleşmesi nedeniyle basın Sanders hakkındaki fikrini değiştirmiş ve Tehcir esnasında onun Ermenileri korumaya çalıştığını iddia etmeye başlamıştır.

3. Güney ve Doğu Cephelerinin Kapanışından Milli Mücadele'nin Sonuna Kadar Avustralya Basınında Ermeniler (20 Ekim 1921-30 Ağustos 1922)

Basında Güney ve Doğu Cephelerinde Türklerin elde ettiği zaferler sonucunda, Türklerin Batı Cephesinde de galip gelmesinden endişe edildiği anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'da iç isyanları bastırmayı başarmış ve 8 Ekim 1920 tarihinde düzenli orduyu kurmuştur. Anadolu'daki Kuva-yı Milliye birlikleri Yunanlılarla savaşmak için Batı Cephesine kaydırmaya başlamıştır.

İlk olarak bu gelişme basının dikkatini çekmiş, 14 Kasım 1921 tarihli Recorder, Türklerin enerjik bir biçimde Kilikya'da asker toplamaya başladığını bildirmiştir¹³⁵. Ayrıca Recorder, Müslüman olmayanların Türk zaferinin sonuçlarından korktukları ve Fransız konvansiyonunun koruma garantisine güvenmedikleri yorumu yapılmıştır. Ayrıca bu basın organına göre, Ermeniler Kilikya'da kalma konusunda isteksizlerdir. Kıbrıs'a göç etmek istedikleri için İstanbul'daki Ermeni Patrikhanesi İngiliz Yüksek Komiserliğinden acilen Müslüman olmayan yerlere, Kıbrıs ve Mezopotamya'ya göçe izin verilmesini dahi istemişlerdir¹³⁶.

Yine 15 Kasım 1921 tarihli The Sydney Morning Herald'da, "Christians Fear Türks" (Hristiyanlar Türklerden Korkuyor) başlığı altında Yunanistan'ın Fransızların Kilikya'dan çekilmelerini ertelemesini istediği, bu bölge-

deki Ermenilerin Fransa'nın çekilişini protesto ettiği, Türklerden korktuğu ve Avrupa'nın büyük güçlerinden ve Amerika'dan koruma istedikleri belirtilmiştir¹³⁷.

Basının üzerinde özellikle durduğu bir diğer mesele de Fransızların bölgeden çekilişleri olmuştur. 15 Kasım 1921 tarihli The Register'da da Türk-Fransız uzlaşmasının sağlanması yönündeki gelişmelerin tedirginlikle izlendiği görülmektedir. Makalede Londra'daki hükümetle görüşmeksizin Paris yönetiminin aktif dış siyaset ideallerini terk etmesi, Türk-Fransız anlaşmasının tekrar gündeme geldiği konusunda şüpheler doğurduğu belirtilmektedir. Bu durumda Fransa'nın Mustafa Kemal Paşa ve Türk ulusalcıları ile dostluk anlaşması imzalaması ve katı bir tarafsız rol benimsemesi akabinde Asya'da kim savaşacak? sorusunu The Register gündeme taşımıştır. Ayrıca "*Fransa korkmasın diye ulvi, gururlu, atak uluslara anlaşma imzalararak öncülük etmekten vazgeçiyor.*" ifadesi kullanılarak Fransa kınanmış ve Kemal Paşa ile anlaşmak istemesinin doğrudan Suriye'de Fransız hâkimiyeti kurulması ile bağlantılı olduğu vurgulanmıştır¹³⁸.

Doğu ve Güney Cephelerinde Türklerin kazandığı zaferler, Fransızların bölgede tutunamayacağını açıkça göstermiştir. Bununla birlikte Fransa, Suriye'deki Arap miliyetçilerinin Türklerle işbirliği yapmasından da çekiniyordu. Kısaca The Register'da da kaydedildiği gibi, Suriye'de serbest kalabilmek için Mustafa Kemal ile uzlaşmakta fayda görüyordu.

Ayrıca makalede Fransız politikasındaki değişikliğin, General Gouraund'un Os-

(134) *Northern Star*, "Massacres of Armenians", 6 Haziran 1921, s.5; *Zeehan and Dundas Herald*, "Horrrifying Tragedy", 6 Haziran 1921, s.3; *The Brisbane Courier*, "Outrages on Armenians", 6 Haziran 1921, s.7; *Singleton Argus*, "Slaughtering Armenians", 7 Haziran 1921, s.3; *Morning Bulletin* "Turkish Atrocities", 7 Haziran 1921, s. 9; *Albany Advertiser*, "The Unspeakable Türk", 8 Haziran 1921, s.3.

(135) *Recorder*, "Türks and Cilicia", 14 Kasım 1921, s.3.

(136) *Recorder*, "Türks and Cilicia", 14 Kasım 1921, s.3.

(137) *The Sydney Morning Herald*, "Christians Fear Türks", 15 Kasım 1921, s.9.

(138) *The Register*, "French And Türks", 15 Kasım 1921, s.6.

manlı'nın Büyük Harp boyunca izlediği kötü politikanın Türklerle olan eski dostluklarını etkilemediğini açıklamasından da anlaşıldığı ifade edilmektedir. Fransa politikasını değişmesi "*Fransa'nın Kemal Paşa ile anlaşma imzalaması açıkça Türk-Yunan harbinde Türkleri galip olarak ilan etmektir*" sözleri ile kınanmıştır. Ayrıca bu Osmanlı'ya İzmir (smyrn) bölgesinin Hristiyan hâkimiyeti altında kalması ya da Ankara yönetimine geçmesi konusunda bir tercih hakkı tanıdığı belirtilerek, "*Fransızlar böylelikle Ermenileri koruma meselesini oldukça zora koşuyorlar*" yorumu da yapılmıştır¹³⁹.

24 Kasım 1921 Northern Star'da Kars'taki 9000 Ermeni tutuklu Erzurum'a taşındığı ve 800'ünün öldüğü iddia edilmiştir.¹⁴⁰ 25 Kasım 1921 tarihli The Mercury'de ise, 30.000'in üzerinde Ermeni erkek, kadın ve çocuk Kilikya'dan kıyı bölgelere kaçtığı, açlık sınırında oldukları ifade edildikten sonra, Türk ordusu tarafından mezalime uğradıkları iddia edilmiş, Mersin'deki İngiliz yönetimi bu göçmenlere kalacak yer sağladığı bildirilmiştir¹⁴¹.

20 Ekim 1921 tarihinde Fransızların Ankara Anlaşmasını imzalayarak, Türklerle anlaşmasına Ermenilerin tepkisi basında yer almıştır. 2 Aralık 1921 tarihinde The Maitland Daily Mercury, Fransızların Kilikya'yı hızla boşaltmakta olduğunu, 20 Kasım'da Türklerin Adana'ya girdiğini bildirildikten sonra, 20.000'in üzerindeki Hristiyanların Türk ordusunun geldiğinde kendilerinden aman dileyenlere karşı insafli olmayacağından korktukları ifade edilmiştir. 318 Ermeni göçmen Fransız vapuru ile Kilikya'dan ayrılmıştır. Diğerleri bölgeyi Fransız botları ile terk etmeyi reddetmektedirler. Ayrıca, Ermeniler botların içerisinde Fransızlardan başkası gelip de dümenin başına geçene kadar limanda kalacaklarını açıklamışlardır¹⁴².

Daha sonra, Talat Paşa'nın kardeşinin öldürülmesi üzerinde durularak, "*Ermeni Soykırımı*" propagandası yapılmıştır. 19 Ni-

san 1922 The Daily News "A Türk Murdered" (Türk Öldürüldü) başlıklı haberinde Talat Paşa'nın kardeşinin öldürülmesi ile ilgili olan on beş ermeni tutuklandığı ve tutuklananlar arasında İttihat ve Terakki üyeleri Dje Malbey ve Bahaeddin de bulunduğu bildirilmiştir¹⁴³. Ancak 10 Haziran 1922 tarihli The Advertiser'de yukarıdaki habere değinilerek Talat Paşa'nın Ermeni katliamını nasıl gerçekleştirdiği anlatılmıştır¹⁴⁴.

30 Mayıs 1922 tarihli Goulburn Evening Penny Post'da ise, Halep'teki (Aleppo) Türk makamlarının gerçekleştirdiği Ermeni soykırımına ilişkin telgrafların fotokopilerinin Londra'da yayınlandığı bildirilmiştir. Bu telgraflar Halep'te görevli General Allenby tarafından toplanmıştır. Gönderildiği iddia edilen bu telgraflardan birinde yer alan Ermeni tutuklulara karşı "*uygun zamanda uygulanan nazik politika sürdürülmelidir*" ve "*yalnızca normal metotlar kullanılacaktır*" cümleleri üzerinde "*Ermeni katliamı*"nın kanıtları olduğu düşünülerek, özellikle durulduğu görülmektedir¹⁴⁵.

Yine 30 Mayıs 1922 tarihli The Register'da "The Terrible Türk" (Korkunç Türk) başlığı altında, Talat Paşa'nın Sadrazam olduğu dönemde 1915-1916 yılları arasında Halep'teki Türk makamlarına göndermiş olduğu ve Ermeni soykırımına izin verdiği öne sürülen resmi yazıların Daily Telegraph gazetesinde yayınlandığı bildirilmiştir. The Register'a göre, bu telgraflar Türklerin vahşi tabiatını ortaya koymaktadır. Bu telgrafların gerçekliğinden şüphe duyulmasının önüne

(139) The Register, "French And Türks", 15 Kasım 1921, s.6.

(140) Northern Star, "Asia Minor Conditions", 24 Kasım 1921, s.5; Daily Herald, "Armenians", 24 Kasım 1921, s.5; Barrier Miner, "Türks In Asia Minor", 28 Kasım 1921, s.1.

(141) The Mercury, "More Turkish Atrocities", 25 Kasım 1921, s.5.

(142) The Maitland Daily Mercury, "Türks In Cilicia", 2 Aralık 1921, s.5; The Maitland Weekly Mercury, "Türks In Cilicia", 10 Aralık 1921, s.12.

(143) The Daily News, "A Türk Murdered", 19 Nisan 1922, s.8; Examiner, "Incidents In Berlin", 20 Nisan 1922, s.5; The Argus, "Victims Of Assassins", 20 Nisan 1922, s.7; The Northern Miner, "The Berlin Murders", 21 Nisan 1922; Kalgoorlie Miner, "Armenians Arrested", 21 Nisan 1922, s.5; The Bathurst Times, "Prominent Türks", 21 Nisan 1922, s.1; Zeaban and Dundas Herald, "Avenging The Murdered Armenians", 22 Nisan 1922, s.3.

(144) The Advertiser, "Türks Shot In Berlin", 10 Haziran 1922, s.18.

(145) Goulburn Evening Penny Post, "The Cold-Slooded Türks", 30 Mayıs 1922, s.2.

geçmek için, General Lord Allenby Halep'te iken bu telgrafları ele geçirdiği özellikle vurgulanmıştır. Gazetede aşağıdaki tipik Talat Paşa'nın talimatlarındandır denilerek; *"Size daha önce bildirildiği gibi, hükümet Türkiye'deki bütün Ermeni yerleşim bölgelerini imha etmeye, kadın çocuk demeden ve vicdani değerlere bakmaksızın karar vermiştir. Bu faaliyetin sonu onların imhası anlamına gelir."* ifadelerine yer verilmiştir.

The Register, Talat Paşa'nın gönderdiği iddia edilen diğer bir telgrafında Halep Türk yönetimini Amerikan Konsülünün Ermeni soykırımı hakkında soruşturma başlattığı konusunda uyardığı, bu nedenle Ermenilerin evlerinden alınarak başka yerlere gönderilmesi esnasında *"yalnızca normal metodlar kullanılacaktır"* şeklinde talimat verdiği belirtilmektedir¹⁴⁶.

Yine 6 Haziran 1922 tarihli The Horsham Times'da da yukarıdaki bilgiler verilerek Talat Paşa tarafından gönderildiği iddia edilen telgraflara yer verilmiştir¹⁴⁷. 6 Haziran 1922 tarihli The Mercury'de de yukarıdaki bilgiler aktarıldıktan sonra, Yakın Doğu Yardım Komitesi Üyesi Dr. Lincoln Wirt'in 2 Haziran'da incelemeler yapmak üzere Halep'e gittiği belirtilerek, Onun görüşlerine yer verilmiştir. Wirt, 4.000.000 Ermeni'nin yarısının daha savaş bitmeden öldürüldüğünü, diğer yarısının da kökünün kazınmasında kararlı olduğu ancak Londra'dan Lord Mayor, Kanada'daki Ermeni yardım Cemiyeti ve Amerika'daki Yakın Doğu Yardım Cemiyeti'nin bölgeye üç yıl önce 500 yardım çalışanı gönderdiğini ve bu çalışanların hızlıca bölgeye hastaneler, sığınma evleri, göçmen kapları ve kliniklerle donattığını ifade etmektedir. İstanbul'dan Kudüs'e güneyin 1.000 mil uzağından Bağdat ve Hamedan'a, De-değaç'a Trabzon'a Mart 1921'den itibaren 110.000 çocuğu barındıran 229 yetimhane, her ay ortalama 148.000 hastaya bakmakta olan 63 hastane yapılmış, 25.000 kız Türk haremine girmekten kurtarılmıştır. 550.000 göçmen Trabzon ve Erzurum, Bitlis ve Van

ile birlikte devlet kurulması planlanan Ararat (Ağrı) dağı çevresine yerleştirilmiştir. Wirt, Ateşkesten bu yana 150.000 Ermeni'nin akıl almaz yollarla Türkler tarafından öldürüldüğü iddiasında bulunmuştur¹⁴⁸.

Yine 29 Ağustos 1922 tarihli The Register'da Dr. L. L. Wirt'in görüşlerine yer verilerek Enver, Talat ve Cemal Paşaların yapmış oldukları iddia edilen Ermeni mezalimi üzerinde durularak Ermeni tarihi hakkında bilgi verilmiştir¹⁴⁹.

4 Ağustos 1922 tarihli The Richmond River Express and Casino Kyogle Advertiser'de "Insane Savagery" (Manasız Gaddarlık) başlıklı yazısında The Times'ta yayınlanan telgrafların, Hristiyanlara karşı Türklerin akıl almaz gaddarlığını gözler önüne serdiği ifade edilmiştir. Ayrıca Yakın Doğu Yardım Cemiyeti üyesi dört Amerikalı yardım çalışanının Kharput'a (Harput) ulaştığını ancak Türk yetkililer tarafından sınır dışı edildiklerini bildirmektedir. Bunlar Karpat Bölgesi Direktörü Yowell, Cerrah Dr. Ward, İlaç Direktörü Dr. Ruth Parmelee ve Yetimhane Direktörü Miss Isabel Harley idi.

Yowell, burada Hristiyanlara iğrenç muameleler yapıldığını, kendisinin Ekim'den bu yana Amerika Yardım Komitesinin Karpat Direktörü olduğunu, Mart'ta *"basına gizli bilgi vermek"* yani Türklerin yaptıklarını anlatmak suçu ile tutuklandığını ve şimdi de sınır dışı edildiğini anlatmıştır. Türklerin burada mezalim yaptığını, Milletler Cemiyeti kararlarına uymadığını ve ancak büyük güçlerin buradaki mezalimi durdurabileceğini vurgulamıştır¹⁵⁰.

Görüleceği gibi basında, 1915 yılında gerçekleştirilen Tehcir ve 1919-1922 yılları

(146) The Register, "The Terrible Türk", 30 Mayıs 1922, s.7; The Farmer and Settler, "The Unspeakable Türk", 2 Haziran 1922, s.13; Western Star and Roma Advertiser, "Massacre of Armenians", 3 Haziran 1922, s.8; Chronicle, "Brutal Türks", 3 Haziran 1922, s.33.

(147) The Horsham Times, "War's Greatest Criminal", 6 Haziran 1922, s.7.

(148) The Mercury, "Starving Armenians", 6 Haziran 1922, s.3.

(149) The Register, "The Armenians", 29 Ağustos 1922, s.6.

(150) The Richmond River Expree and Casino Kyogle Advertiser, "Insane Savagery", 4 Ağustos 1922, s.10.

arasında verilen Türk Kurtuluş Savaşı “Ermeni Soykırımı” olarak ifade bulmuş, çeşitli şekillerde kamuoyu duyarlılığının devamı sağlanmıştır. Daha sonra da Ermenilere yardım meselesi gündeme gelmiştir.

Örneğin, 21 Haziran 1922 tarihli The Maitland Daily Mercury’de 10 milyon Ermeni’nin açlık ve soykırım ile karşı karşıya olduğu belirtilerek, Ermeniler için yapılan yardım kampanyasının Avustralya tarafından desteklendiği ifade edilmiştir. Ayrıca yine Dr. Loyal L. Wirt’in görüşlerine yer verilerek, Dr. Wirt’in Avustralya’nın Ermeniler için gerekli olacak malzemelerle dolu bir gemiyi bölgeye göndermesinin gerektiğini içeren ifadelerine yer verilmiştir¹⁵¹.

25 Ağustos 1922 tarihli The Farmer and Settler’da da Avustralya’dan Ermenilere yardım taşıyan geminin Eylül ayında gönderildiğini bildirdikten sonra, Ermeni Yardım Komitesi üyelerinin 1914-1915 yıllarında gerçekleşen Ermeni soykırımı ve Türklerin gaddarlıklarına dair beyanatlarına yer verilmiştir¹⁵².

28 Ağustos 1922 Newcastle Morning Herald and Miners’ Advocate’de yine Dr. Wirt’in görüşlerine yer verildikten ve Türk mezaliminden bahsedildikten sonra sütten sabuna her türlü ihtiyaç maddesini taşıyan 1000 tonluk bir yardım gemisinin Avustralya Hükümeti tarafından gönderildiğini, Yeni Zelanda’nın da 1000 tonluk yardım maddesi için söz verdiğini belirtilmiştir. Sidney’deki Ermeni Yardım Cemiyeti başkanı W.P. Melhorne tarafından yardım talebinde bulunulduğu bildirilmektedir¹⁵³.

5 Eylül 1922 tarihli The Sydney Stock and Station Journal’da “Help The Armenians” (Ermenilere Yardım) başlığı altında, bir Ermeni kadının Ermeni Yardım Cemiyeti’nden yardım talebi yayınlanmıştır¹⁵⁴.

Bir Ermeni kadının gönderdiği belirtilen mektupta; “Biz sistemli şekilde öldürülen çiftçi bir ulusuz. 8 yıl önce nüfusumuz 10 mil-

yon iken şimdi 2 milyona düştü. Kalanların da hayatları tehlikede. Büyük güçler yüzyıllardır süren Türk mezalimini durdurmaya çalıştılar ancak akınlar, zulümler devam ediyor. Bir an önce yardım gelmezse daha fazla Ermeni hayatını kaybedecek” denilmektedir¹⁵⁵.

Ayrıca bu mektuba göre Ermeni kadın, 229 yetimhanede 110.000 annesiz çocuğa ve 550.000 yetişkine bakıldığı da sözlerine eklemiştir. Bu mektup sonrasında makale yazarı tarafından, Avustralyalıların Ermenileri tanımadığı çünkü sadece 11 kişi New South Wales’de yaşadığı ancak Ermenilerin Abdülhamid tarafından 1895’de ve daha sonra 1915’de soykırıma uğradıklarını belirterek, “Ermenilere yardım etmeliyiz” çağrısında bulunmaktadırlar¹⁵⁶.

Buna ek olarak yardım talebinin daha önce Avustralya’ya ulaştığı; Buğday, un, pirinç, süt, şeker, kakao, kahve, peynir, çikolata, kuru-yas meyve, domuz pastırması, sabun, deri, yün, pamuk ürünler ve ikinci el kıyafetlerle dolu geminin 2 Eylül’de gönderildiği bildirilmiştir. Ancak Ermenilerin daha çok yardıma ihtiyacı vardır. Bu nedenle yardım talebi yinelenmiştir¹⁵⁷.

Yine 8 Eylül 1922 The Tumut and Adelong Times’da da Dr. Wirt’in görüşlerine yer verildikten sonra, yardım gemisi gönderilmiş olduğu bildirilmiş ve yeniden yardım talebinde bulunulmuştur¹⁵⁸.

30 Ağustos zaferine yaklaşıldığı günlerde ise, basının Türklerin başarısı nedeniyle hayıflanmaya başlamıştır. 4 Ağustos 1922

(151) The Maitland Daily Mercury, “Human Tragedy”, 21 Haziran 1922, s.2; Moree Gwydir Examiner and General Advertiser, “Suffering of Armenians”, 26 Haziran 1922, s.4; The Bathurst Times, “Armenians Sufferings”, 27 Haziran 1922, s.3.

(152) The Farmer and Settler, “A Mercy Ship”, 25 Ağustos 1922, s.4.

(153) Newcastle Morning Herald and Miners’ Advocate, “Starving Children”, 28 Ağustos 1922, s.6. Ayrıca bkz. EK: IV.

(154) The Sydney Stock and Station Journal, “Help The Armenians”, 5 Eylül 1922, s.3.

(155) The Sydney Stock and Station Journal, “Help The Armenians”, 5 Eylül 1922, s.3.

(156) The Sydney Stock and Station Journal, “Help The Armenians”, 5 Eylül 1922, s.3.

(157) The Sydney Stock and Station Journal, “Help The Armenians”, 5 Eylül 1922, s.3.

(158) The Tumut and Adelong Times, “Starving Children”, 8 Eylül 1922, s.4.

tarihli Northern Star'da devam eden Türk-Yunan mücadelesinde İngiliz yetkililerinin beyanatlarına bakıldığında *"Türklerin pillarını pırtlarını toplayıp Avrupa'dan kovulması mümkün olmayacak"* denilmektedir. Barış görüşmeleri devam ettiği halde mezalimin tüm hızı ile devam ettiği iddia edilirken, Rum ve Ermeni azınlığın kurtulması için tek şans olarak ülkeyi terk etmeleri görülmektedir¹⁵⁹.

Ayrıca Türklerin mezalim kurbanları arasında Rumların da yer aldığı düşüncesi yinelenmiştir. 18 Ağustos 1922 Morning Bulletin'de önceden Anadolu'da yetimhane çalışanı olan Amerikalı Miss E. Thempson'un verdiği bilgilere dayanarak İngiliz Ermeni Komitesi Anadolu'daki mezalimle ilgili açıklama yaptığı, buna göre Türkler, 500 Rum kadın ve çocuğu giysilerini çıkarmak suretiyle soğuktan ölmelerine neden olmuşlardır. Ayrıca Rum köyler yakılmış, boşaltılmış, Rum kızları Türk haremlerine girmiş olduğu iddiaları da dillendirilmiştir¹⁶⁰.

30 Ağustos 1922 tarihli Dumlupınar Başkumandan Meydan Muharebesi'nin Türkler tarafından kazanıldığı hakkında basında bir bilgi yer almamakla birlikte, 13 Eylül 1922 tarihli Daily Herald'da Türklerin İzmir'e girdiği bildirilmiştir. Daily Herald, bu durumun panik yarattığını; Ermenilerin ve Rumların rasgele ateş ettiğini; Mustafa Kemal Paşa'nın yarım saat ateşe karşılık verilmeyeceğini söylemesi üzerine sükûnetin sağladığı bildirilmiştir¹⁶¹. Yine 13 Eylül 1922 tarihli The Register'da Türklerin Anadolu'yu ele geçirdiği belirtilerek, *"artık buradaki Hristiyanları korumak için çok geç, yapılacak bir şey kalmadı"* yorumu yapılmıştır.

4. Sonuç

Milli Mücadele sürecinde Türkiye'de yaşayan Ermeniler, Avustralya basında yankı bulan birinci derecede önemli bir konu olmuştur. Ermeniler ele alınırken de özellikle 1915 yılında gerçekleştirilen "Ermeni Tehciri" üzerinde durulmuş ve Tehcir, "Ermeni Me-

zalimi" olarak nitelendirilmiştir. 1919-1922 yılları arasında bu konunun basın tarafından sürekli olarak işlendiği, hatta aynı haberin defalarca yayınlandığı, isimleri verilmeksizin bir takım tanıkların ifadelerine yer verilerek kamuoyunun mezalimin gerçekleşmediğine dair en ufak bir şüphesinin kalmaması sağlanmak istenmiştir. Ermenilerin Hristiyan olmaları hasebiyle "din kardeşleri" oldukları da hemen hemen her fırsatta dile getirilmiştir. Ayrıca, gerçekleştiği iddia edilen mezalimin en ufak ayrıntıları son derece edebi bir dille betimlenerek, "Türklerin zalim, vicdansız, korkunç ve ahlaksız" olduğu düşüncesi verilmiştir.

Bu bağlamda, basın soykırım iddialarını canlı tutmak için hiçbir fırsatı da kaçırma-
mıştır. Talat Paşa'nın ve daha sonra da Talat Paşa'nın kardeşinin öldürülmesi dahi soykırım iddialarıyla manşete taşınmış, Talat Paşa tarafından katliam emrini verdiği iddia edilen telgraflar dahi yayınlanmıştır. Bunun yanı sıra basında ölen Ermeni sayısı üzerinde de sürekli olarak durulmuş ve abartılı rakamlar verilmiştir. Bunun sebebi basın tarafından da sürekli vurgulandığı gibi, Anadolu'nun hiçbir yerinde Ermenilerin önemli bir nüfusa sahip olmamalarıdır. Bunun için de "Çoğunluk olan Ermenilerin, Türk mezalimi sonrasında azınlık haline getirildikleri" fikri aşılacak istenmiştir.

Ayrıca, Avustralya basınına Milli Mücadele sürecinde özellikle Ermeniler ile ilgili yansıyan haberler incelendiğinde basının İngiliz, Fransız, İtalyan ve Amerikan basınları ile paralel haberlere yer verdikleri görülmektedir. İtilaf güçlerinin Ermeni konusunu, Ermenilere Anadolu'dan yurt vaat etmek suretiyle, önce Osmanlı'ya daha sonra da Kuva-yı Milliye'ye karşı kendi amaçları doğrultusunda kullanmış oldukları ve bu meseleyi kullanarak Türkleri karalayan basında büyük bir kampanya başlattıkları anlaşılmaktadır.

(159) Northern Star, "Greeks and Türks", 4 Ağustos 1922, s.4.

(160) Morning Bulletin, "The Türks", 18 Ağustos 1922, s.9; The Daily News, "Devilish Türks", 18 Ağustos 1922, s.5; Advocate, "Türks and Greeks", 18 Ağustos 1922, s.1.

(161) Daily Herald, "Türks in Smyrna", 13 Eylül 1922, s.5.

18 Ocak 1919 tarihinde toplanan Paris Barış Konferansı arifesinde Ermeni meselesini kullanarak, Osmanlı'yı baskı altına almışlar ve bu suretle isteklerini kabule zorlamışlardır. Mondros Ateşkesi sonrasında gerçekleştirdikleri işgalleri, yine Ermeni meselesini kullanarak "Hristiyan halkı Türk mezaliminden kurtarma, Türkler elinde acılar çeken Ermenilere yardım, Ermenilere yurt edindirme" gerekçeleri ile dünya kamuoyu nazarında haklılık kazandırmışlardır. Mondros'un 7. ve 24. Maddelerini uygulamaya sokmak için yine kullandıkları konu "Ermeni soykırımı" olmuştur. Ayrıca Mondros'dan sonra Türkler tarafından soykırma uğrayanların arasına Rumlar da eklenmek suretiyle, Türk Milli Mücadelesi bir mezalim hareketi olarak gösterilmek istenmiştir. Öte yandan yine "Ermeni Soykırımı" bahanesi ile İtilaf güçlerinin işgallerine karşı çıkan vatanperverler, "savaş suçlusu", "soykırım suçlusu" olarak yargılanmış, kimileri asılmış, kimileri de sürgüne gönderilmiştir. İtilaf güçleri bu yolla Milli Hareketi sonlandırmak istemişlerdir. Yine 11 Mart-10 Nisan 1920 tarihleri arasında toplanan Londra Konferansı akabinde de "Ermeni Soykırımı" yapılmasına son verilmezse, İstanbul'un Türklerin elinden alınacağı tehdidi ile Milli Mücadele'ye desteğin kesilmesine çalışılmıştır. 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Anlaşması'nın imzalanmasından sonra ise, "Büyük Ermeni Devleti" kurulması için anlaşmaya madde ekleyen İngiltere ve Fransa Ermenilerin hamisi, kahramanı olarak gösterilerek, Anadolu tamamen Türklerin elinden alınmak istenmiş, Avustralya basını da İtilaf güçlerinin amaçlarına yayınladığı haber ve makalelerle hizmet etmiştir.

Özellikle İngiliz basınının dominyonu olan Avustralya basını bizzat yönlendirildiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda Avustralya basınına yansıyan haber ve makalelerin büyük çoğunluğu İngiliz Hükümeti'nin bir nevi sözcüsü olan The Times'dan aktarılmıştır. Hatta çoğu haberin güvenilirliğini artırmak için haberin The Times'dan alındığı özellik-

le vurgulanmıştır. İncelediğimiz dönemde The Times'ın sahibi Lord Northcliffe, aynı zamanda İngiliz savaş politikasına yön veren en ön önemli şahsiyetlerden biridir. The Times'da yer alan ve özellikle tehcir ile ilgili haberlerde kullanılan dilin ise, 1916 yılında İngiliz Hükümeti tarafından yazdırılmış olan "Mavi Kitap" ile hemen hemen aynı olduğu, bu haberlerin ise hiçbir süzgeçten geçirilmeksizin olduğu gibi Avustralya basınına aktarıldığı görülmektedir.

Bunun yanı sıra Ermeniler ile ilgili Doğu ve Güney Cepheleri hakkındaki haberlerin de basına yansıdığı görülmüştür. Bu cephelerde meydana gelen çarpışmalar ise, yine Türklerin Ermenileri katlettikleri, soykırma devam ettikleri, Türklerin ele geçirdikleri yerlerde Hristiyan halka karşı gayri ahlaki, hatta vahşice davrandığı şeklinde aktarılmıştır. Türkler tarafından yapıldığı iddia edilen ve basına yansıyan soykırım ve mezalim anlatımının, Türklerin ifadelerinde yer alan Ermeni mezalim anlatımına benzerliği ise manidardır.

Buna ek olarak, Güney Cephesi ile ilgili haberler verilirken kronolojik bir sıra takip edilmediği, olayların aktarıldığı tarih ile meydana gelen hadisenin çoğu zaman tezatlık içerdiği dikkati çekmektedir. Cephe açıldığı tarihte değil, Türklerin başarı kazanmaya başladıkları dönemlerde basının dikkatini çekmiştir. Ayrıca bu cephede Türklere karşı Fransızlarla birlikte savaşan 5-6 bin civarında "Ermeni İntikam Alayı", bin kişiden oluşan ve bu cephe için Fransızlar tarafından Mısır'dan getirtilen "Legion Armenian" ve pek çok Ermeni gönüllü bulunmasına rağmen, Ermenilerin Türklere karşı kendilerini savunmak için müfreze oluşturmak istedikleri defaatle vurgulanmış, Ermeniler Türkler karşısında biçare, silahsız, toprakla uğraşan savunmasız köylü olarak tasvir edilmiştir. Ayrıca, basına bu cephe ile ilgili yarım yamalak yansıyan haber ve yorumlardan, ülkenin bu kısmında ne böyle bir mücadele ile karşılaşılacağı, ne de Türklerin bu cepheyi kazanacaklarına olasılık

vermedikleri de anlaşılmaktadır. Nitekim 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Anlaşması ile Fransa'nın bu bölgeden çekilmesi, basında kızgınlığa yol açmış, Ermenileri terk ettiği için Fransa eleştirilmiştir.

Doğu Cephesi ile ilgili Avustralya basınına yansıyan haberlerin ise kronolojik bir esas içerisinde, biraz gecikmeli de olsa olaylarla verilen haberlerin tutarlı olduğu görülmektedir. Bu cepheye kadar, Kuva-yı Milliye, "Türk Ulusalçıları" olarak nitelendirilirken, bu cephe ile birlikte "Kemalistler" denilmeye başlanmış olması da dikkat çekicidir. Her ne kadar bu cephedeki savaşlar da "Ermeni katliamı" olarak nitelendirilmiş olsa da cephe komutanı Kazım Karabekir Paşa ile ilgili haberler verilirken saygılı ifadelerle yer verilmiştir. Ayrıca bu cepheyle ilgili olarak, Enver Paşa ve onun bu bölgedeki çalışmalarına vurgu yapıldığı, hatta Enver Paşa'dan "Türklerin lideri" olarak bahsedildiği görülmektedir. Muhtemelen önce Enver Paşa daha sonra da Kazım Karabekir Paşa ön plana çıkarılarak Mustafa Kemal Paşa (Atatürk)'ün liderliğinin tartışmaya açılması sağlanmak istenmiştir. Bu cephe ile ilgili olarak da Türkler ile Ruslar, Bulgarlar arasında bir anlaşma, uyuşma olmuş olması da basında rahatsızlık yaratmıştır.

Cephelerin kapanmasından sonra ise, gözler Batı cephesine çevrilmiş olmakla birlikte ağırlıklı olarak işlenen konu Ermenilerin Türklerden korktuğu, Türklerin amansız bir millet olduğudur. Artık basın Türklerin Milli Mücadelesini kazanacağından emindir. Bu nedenle basında "artık Türklerin Avrupa'dan atılamayacağı kesinleşti, Ermeniler için yapılacak bir şey kalmadı" fikrini besleyen makaleler yayınlanmaya başlamıştır. Bu nedenle basın Ermenilerin kurtarılması için göç ettirilmesi gerektiği görüşünde birleşmiştir.

Öte yandan Ermenilere yardım gönderme fikri 1919'dan itibaren basının tehirden sonra ele aldığı ikinci derecede önemli konu olmakla birlikte cephelerin kapanışı ile yoğunluk kazanmış, gemiler ile Ermenilerin

Anadolu'dan taşınması için Avustralya'nın çeşitli bölgelerinde yardım kampanyalarının açıldığı halka duyurulmuştur. Elbette halkın duyarlılığını arttırabilmek maksadıyla yapılan Hristiyanlık vurgusu ile birlikte soykırım olarak tanımladıkları Tehcire ilişkin haber, makale ve tanık ifadelerine ağırlık vermişlerdir.

Sonuç olarak, Avustralya basınında incelediğimiz 1919-1922 yılları arasındaki dönemde Türkleri destekleyen, Türk Milli Mücadelesini haklı gören tek bir yayın yapılmamış olduğu, İtilaf güçlerinin ve özellikle de İngiltere'nin propagandası ile sadece 1915 Tehcir uygulamasının değil, Türk Kurtuluş Savaşı'nın da bir soykırım olarak algılandığı tespit edilmiştir.

Kaynakça

Kitaplar

AKŞİN, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)*, C. I, İstanbul, 1992.

-----, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, İmaj Yayınları, Ankara, 2006.

-----, *Kürtçülük 1787-1923*, Bilgi Yayınları, Ankara, 2009.

ALEXANDRIS, Alexis, *The Greek Minority Of Istanbul And Greek-Turkish Relations 1918-1974*, Athens, 1983.

ARMAOĞLU, Fahir H., *Siyasi Tarih 1789-1960*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975.

Arşiv Belgelerine Göre Kafkaslar'da ve Anadolu'da Ermeni Mezalimi 1919-1920, C. III, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1997.

Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1982.

Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, Derleyen: Nimet Arsan, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964.

BEAN, Edward, *The Story of Anzac: The First Phase, First World War Official Histories*, London, 1941.

Belgelerle Ermeni Sorunu, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1984.

BİLGİ, Nejdet, *Ermeni Tehciri ve Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey'in Yargılanması*, KÖK

Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, Ankara, 1999.

BUDAK, Ömer, *Sevr Paylaşımı*, Bilge Yayınları, Ankara, 2002.

ÇAYCI, Abdurrahman, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002.

ÇİÇEK, Kemal, *Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

DADRİAN, V., AKÇAM, T., "Tebcir ve Taktik" *Divan-ı Harb-i Örfi Zabıtları*, İttihad ve Terakki'nin Yargılanması 1919-1922, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

ERTÜRK, Hüsametdin, *İki Devrin Perde Arkası* (Haz. Semih Nafiz Tansu), İstanbul, 1996.

GÜLER, Ali, *Dünden Bugüne Yunan-Rum Terörü*, Ankara, 1999.

HALAÇOĞLU, Yusuf, *Ermeni Tehcirine Dair Gerçekler (1915)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.

JAESCHKE, Gotthard, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, (Çev. Cemal Köprülü), Ankara, 1991.

KANDEMİR, Feridun, *Medine Müdafaası*, Nehir Yayınları, İstanbul, 1991.

KİTSİKİS, Dimitri, *Yunan Propagandası*, İstanbul, 1974.

MUMCU, Ahmet, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, İnkılâp Yayınları, Ankara, 1984.

MÜDERRİSOĞLU, Alptekin, *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*, Ankara, 1981.

SARAL, Ahmet Hulki, *Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi IV*, Ankara, 1996.

SMİTH, Lenard, *The Aboriginal Population of Australia*, Australian National University Press, Canberra, 1980.

SONYEL, S. Selahi, *The Great War and Tragedy of Anatolia*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.

SOYSAL, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

TANSEL, Salahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. II, Kültür Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 1973.

YETKİN, Hulûsi, *Gaziantep Türkçülüğünün Bayrak Şebidi Şahin Bey*, Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Broşür Yayınları, 1970.

Makaleler

ATES, Toktamış, "Milli Mücadele'de Ordu, Savaşlar ve Cepheleler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985.

"Bekirağa Bölüğü" maddesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, T.C. Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, Cilt 2, İstanbul, 1994.

DİLEK, Mehmet Sait, "Londra Konferansı'nda Ermeni Sorunu ve İngiltere'nin Tutumu (12 Şubat-10 Nisan 1920)", *Türkish Studies*, Volume 8/7, Summer 2013.

KOCA, Salim-YALÇIN, E. Semih, "Mustafa Kemal Paşa'nın Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine Tayininde Osmanlı Genel Kurmayının Rolü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: X, Sayı: 29 (Temmuz 1994).

SARIKOYUNCU, Ali-SARIKOYUNCU DEĞERLİ, Esra, "Avustralya Basınında Çanakkale Muharebeleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* Çanakkale Özel Sayısı, S. 73, (Mart 2010) Ankara.

SOLMAZ, Gürsoy, "Doğu'da Ermeni Zulmü Gören Vatandaşlarımızın İfadeleri", *Osmanlı'dan Günümüze Ermeni Sorunu*, Ed. Hasan Celal Güzel, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2011.

Gazeteler

Advocate, 11 Mart 1920, 4 Kasım 1920, 25 Kasım 1920, 18 Ağustos 1922.

Albany Advertiser, 13 Mart 1920, 8 Haziran 1921.

Albany Banner and Wodonga Express, 17 Ocak 1919, 5 Mart 1920, 22 Nisan 1921.

Barrier Miner, 11 Ekim 1919, 18 Şubat 1920, 20 Şubat 1920, 3 Mart 1920, 22 Mart 1920, 26 Haziran 1920, 26 Haziran 1920, 28 Ekim 1920, 28 Kasım 1921.

Border Watch, 20 Şubat 1920, 3 Aralık 1920.

Cairns Post, 14 Nisan 1920.

Chronicle, 3 Mayıs 1919, 3 Haziran 1922.

Cootamundra Herald, 18 Şubat 1920.

Daily Advertiser, 13 Ekim 1919, 16 Haziran 1922, 19 Haziran 1920, 19 Haziran 1920, 19 Haziran 1920, 9 Ekim 1920.

Daily Herald, 19 Nisan 1919, 19 Şubat 1920, 20 Şubat 1920, 10 Mart 1920, 6 Nisan 1920, 15 Mayıs 1920, 31 Mayıs 1920, 13 Kasım 1920, 15 Aralık 1920, 2 Mart 1921, 24 Kasım 1921, 13 Eylül 1922.

Daily Observer, 24 Nisan 1919, 19 Şubat 1920, 21 Şubat 1920, 10 Mart 1920, 3 Kasım 1920, 11 Aralık 1920.

Eastern Districts Chronicle, 11 Nisan 1919.

Evening News, 15 Temmuz 1920.

Examiner, 25 Nisan 1919, 8 Eylül 1919, 3 Mart 1920, 11 Mart 1920, 16 Temmuz 1920, 6 Haziran 1921, 20 Nisan 1922.

Freeman's Journal, 21 Temmuz 1921.

- Goulburn Evening Penny Post*, 30 Mayıs 1922.
Great Southern Herald, 5 Nisan 1919.
Kalgoorlie Miner, 1 Nisan 1919, 25 Nisan 1919, 8 Eylül 1919, 4 Ağustos 1919, 3 Mart 1920, 3 Kasım 1920, 21 Nisan 1922.
Leader, 21 Mart 1919, 8 Eylül 1919.
Moree Gwydir Examiner and General Advertiser, 26 Haziran 1922.
Morning Bulletin, 7 Ocak 1919, 11 Mart 1920, 26 Kasım 1920, 7 Haziran 1921, 18 Ağustos 1922.
Newcastle Morning and Miners Advocate, 25 Nisan 1919, 4 Ağustos 1919, 15 Haziran 1920, 16 Temmuz 1920.
Newcastle Morning Herald and Miners' Advocate, 3 Mart 1920, 28 Ağustos 1922.
Northern Star, 10 Şubat 1919, 10 Mart 1920, 13 Mart 1920, 31 Mayıs 1920, 29 Ekim 1920, 13 Kasım 1920, 22 Kasım 1920, 23 Kasım 1920, 6 Haziran 1921, 24 Kasım 1921, 4 Ağustos 1922.
Northern Times, 6 Mart 1920.
Queensland Times, 18 Ağustos 1919, 8 Mart 1920, 13 Nisan 1920, 16 Temmuz 1920, 3 Kasım 1920, 25 Kasım 1920, 3 Aralık 1920.
Recorder, 16 Ağustos 1919, 23 Şubat 1920, 27 Şubat 1920, 4 Mart 1920, 12 Mart 1920, 14 Mayıs 1920, 3 Haziran 1920, 12 Kasım 1920, 22 Kasım 1920, 3 Aralık 1920, 14 Kasım 1921.
Riverina Recorder, 3 Mart 1920.
Riverine Herald, 25 Mart 1920, 22 Kasım 1920.
Singleton Argus, 26 Nisan 1919, 11 Mart 1920, 25 Kasım 1920, 7 Haziran 1921.
Sunday Times, 7 Mart 1920.
The Advertiser, 25 Nisan 1919, 19 Şubat 1920, 3 Mart 1920, 25 Kasım 1920, 10 Haziran 1922, 4 Ağustos 1922.
The Argus, 8 Eylül 1919, 13 Eylül 1919, 3 Mart 1920, 3 Kasım 1920, 20 Nisan 1922.
The Bathurst Times, 21 Nisan 1922, 27 Haziran 1922.
The Border Morning Mail and Riverina Times, 24 Nisan 1919.
The Brisbane Courier, 25 Nisan 1919, 8 Eylül 1919, 3 Kasım 1920, 2 Aralık 1920, 6 Haziran 1921.
The Capricornian, 11 Ocak 1919, 13 Mart 1920.
The Daily News, 25 Nisan 1919, 6 Eylül 1919, 10 Mart 1920, 25 Temmuz 1920, 16 Mart 1921, 19 Nisan 1922, 18 Ağustos 1922.
The Farmer and Settler, 2 Haziran 1922, 25 Ağustos 1922.
The Horsham Times, 18 Nisan 1919, 20 Şubat 1920, 29 Ekim 1920, 6 Haziran 1922.
The Maitland Daily Mercury, 28 Mart 1919, 3 Mart 1920, 20 Temmuz 1920, 12 Kasım 1920, 2 Aralık 1921, 21 Haziran 1922.
The Maitland Weekly Mercury, 8 Mart 1919, 5 Nisan 1919, 6 Eylül 1919, 16 Ekim 1920, 10 Aralık 1921.
The Mercury, 25 Nisan 1919, 3 Mart 1920, 16 Temmuz 1920, 25 Kasım 1921, 6 Haziran 1922.
The North Western Courier, 10 Nisan 1919.
The Northern Miner, 11 Mart 1920, 21 Nisan 1922.
The Pilbarra Goldfield News, 9 Mart 1920, 8 Haziran 1920.
The Queenslander, 6 Mart 1920.
The Register, 20 Mart 1919, 25 Nisan 1919, 8 Eylül 1919, 1 Mayıs 1920, 16 Temmuz 1920, 3 Kasım 1920, 25 Kasım 1920, 15 Kasım 1921, 30 Mayıs 1922, 29 Ağustos 1922.
The Richmond River Expree and Casino Kyogle Advertiser, 4 Ağustos 1922.
The Riverine Grazier, 2 Temmuz 1920.
The Sydney Morning Herald, 25 Nisan 1919, 9 Ağustos 1919, 8 Eylül 1919, 3 Mart 1920, 16 Temmuz 1920, 3 Kasım 1920, 22 Kasım 1920, 25 Kasım 1920, 14 Mart 1921, 15 Kasım 1921.
The Sydney Stock and Station Journal, 5 Eylül 1922.
The Tumut and Adelong Times, 8 Eylül 1922.
The West Australian, 20 Mart 1919, 25 Nisan 1919, 3 Mart 1920, 8 Mart 1920, 11 Mart 1920.
The Wyalong Advocate and Mining, 25 Nisan 1919.
Western Argus, 8 Nisan 1919, 9 Eylül 1919.
Western Grazier, 3 Temmuz 1920.
Western Herald, 21 Şubat 1920.
Western Star and Roma Advertiser, 8 Ocak 1919, 3 Haziran 1922.
Zeaban and Dundas Herald, 28 Şubat 1920, 11 Mart 1920, 3 Kasım 1920, 6 Haziran 1921, 22 Nisan 1922.
Zeaban and Herald, 21 Mart 1919, 25 Kasım 1920.

Armenian Horrors.

BLACK DEEDS OF THE TURKS.

The following statements concerning the manner in which, during 1915-16, the Turks endeavored to exterminate the Armenians, have been officially tested by British officers (states the London "Times"), each witness being subjected to close cross-examination.

The first statement is made by Miss B—K—, an Armenian, from Kharput:—"I started with 18,000 people, both sexes, from Kharput, in June, 1915. At Kanti Dere 5,000 men were removed; at Jurdad 2,000 men and 2,000 invalid women were removed; we left these people, and soon afterwards saw smoke. A boy of 13, who escaped, said they had all been burnt with kerosene by the Cherkess. Near Vera-shahr we were stripped of all our clothes and given rags; later three of the women hid gold in their mouths. At Ras el Ain I and 23 women and one boy bribed Cherkess to put us on a train to Aleppo. I saw gold-stopped teeth torn from a woman's mouth on the road."

Another Armenian woman, Miss G—L—, deposed as follows:—"I saw 35 children thrown into the river Kharbur by gendarmes. Those who swam ashore were weighted and thrown back. This was in September, 1916. About the same date, near Chellache, I saw about 30 women

Chellache, I saw about 30 women disembowelled. At the same place, half a mile from my tent, I saw smoke arising from a place where I knew over 100 women and children were encamped. Two children who escaped told me the rest were burnt."

Mr. K—, of Urfa, testified:—"An Armenian woman told me (August, 1917) that a number of children and people were put in a cave near Nisibin. I went there and found a cave of unknown depth. I went in some 100 yards; it was full of children's bones. I can identify the place."

Another witness made the following statement:—"September, 1916, at Shedale, I was taken into a wadi with women and children. We were beaten down with sticks. I was knocked down and lay among the bodies. A Bagzara Arab came afterwards and drew me out; he swam across the river with me and carried me to his tent, two days' journey away, where I lived as an Arab, and was tattooed with tribal marks lest the Cherkess should find me. After two years I went to Nisibin with some women who went to sell wheat."

A survivor of a party deported from Amasia deposed:—"I left Amasia in a convoy of 1000 men, women and children, in July, 1915. I arrived at Aleppo three months later. On the way a great

number of them were removed with their arms tied behind their backs, including my brother. Many others (about 400) were killed on the way, others committed suicide and I with only

number of them were removed with their arms tied behind their backs, including my brother. Many others (about 400) were killed on the way, others committed suicide and I with only

committed suicide, and I, with only nine others, survived the journey to Aleppo."

The following statement is by an Armenian, Mr. H—, of Aintab:—"I left Sheddiah with a convoy of 2,500 strong in September, 1916. We were stripped of all our clothes and driven naked for three hours. We were finally driven into an enclosure and surrounded by Cherkess gendarmes, where every one was massacred in turn. I was stunned. I recovered to find myself covered with dead. I and another man escaped."

These are examples of much evidence as to the manner in which the massacre of the Armenians was carried out. The Turks are now putting every obstacle in the way of the repatriation of the survivors.

Recorder (Port Pirie, SA : 1919 - 1954), Monday 23 February 1920, page 2

ARMENIAN MASSACRES.

CILICIAN ARMENIANS SEEK PROTECTION.

DESIRE EXPRESSED TO FORM MILITIA.

(Published in "The Times.")

LONDON, Wednesday.

"The Times," in a leading article, points out that the leader of the Turkish Nationalists (Mustapha Kemal) exercises a strong influence on the Government, which the Allies' Supreme War Council proposes to leave in Constantinople.

It is stated that the Allied peoples will not tolerate the abandonment of the Armenians to destruction. The only possible solution of the problem appears to be to ask France to accept a mandate for the administration of Cilicia.

Information received in Athens from Cilicia, states that serious massacres of Armenians are being continued. The Armenian population has sent a protest to General Gouraud (French Governor of Syria) asking for permission to form a militia; also for the abolition of the Turkish police force, and the right to arm against the Turks.

Albury Banner and Wodonga Express (NSW : 1896 - 1938), Friday 22 April 1921, page 3

WHO ARE THE ARMENIANS?

This question has been asked very frequently in recent years, and has often received a very uncertain and somewhat evasive answer. The general impression is that they are a people living, for the most part, somewhere in the Near East, who have become known only because they are the hapless victims of constant persecution and frequent massacre at the hands of their Turkish overlords.

The Armenians are a race of Indo-European stock, related in blood, language and religion to ourselves. While there is a difference of opinion as to their original home, they are found as early as the eighth century B.C. in the region west of the Caspian, about the base of Mount Ararat. Here, after many vicissitudes, they finally established an independent state.

This state reached its golden age in the first century B.C., when, under Tigranes the Great, it extended from the Caspian to the Black Sea and from the Caucasus Mountains to Mesopotamia, with a mixed population of twenty-five millions.

In the fourth century of our era, the Armenians, as a nation, accepted Christianity, following the preaching of St. Gregory the Illuminator, and immediately entered upon a struggle with Zoroastrian Persia. This lasted for many years, resulting finally in their subjection to Persia for two centuries.

In the centuries which followed, Armenia was conquered and reconquered. War was almost continual. Greek, Arab, Seljuk and Turk invaders followed each other, and the land was rent and ravaged. Finally, in the eleventh century, the last vestige of an independent Armenian state vanished with the capture of An by Alp Arslan.

Crushed and disheartened, many of the Armenians left their native land forever, finding homes in far-distant countries. One group made its way to Lombardy, where its descendants have maintained themselves until the present day. It is an interesting fact that old Armenian jurisprudence is still found in the civil code of Lombardy.

The most adventurous body, including in their number, a descendant of the last king of old Armenia, went south-west into the rocky fastnesses of the Taurus mountains in Cilicia, and there founded the kingdom of Lesser Armenia, which had a stormy existence until the close of the fourteenth century. This kingdom rendered no little service to the Crusaders as they passed through its territory.

When the kingdom of Lesser Armenia fell, a few of the liberty-loving Armenians

fell, a few of the liberty-loving Armenians, who could not brook the thought of subservience to a Moslem power, made their way to an almost impregnable position in the Taurus and there founded the City of Zeitun. In this city they maintained themselves, in practical independence, until 1915.

The few centuries of Zeitun's history have witnessed no less than forty wars with the Turks, but the city remained unharmed until the world war broke out in 1914. One of the first acts of the Turks when they entered this war, was an attack on the free mountain Armenians of Zeitun. But the people of Zeitun lived up to their tradition until the Turks threatened to kill all Armenians in Cilicia, men, women and children, unless they surrendered. On this threat they yielded, and most of them were driven to exile and death. A few, however, took to the mountains, and since the armistice, have returned, and an

attempt has been made to rebuild this old Armenian stronghold once more.

Apart from the successful effort of this small section of an ancient people—which is like a flash in the darkness—the lot of the Armenians in the passing centuries of Turkish rule has been one of almost unmitigated woes. Oppression, persecution, massacre are the constant features of their history, and the long tale of suffering reached a culmination in the terrible events of 1915-16.

Endowed with much natural ability, and with a love of liberty which centuries of oppression have been unable to crush, the remnant of the Armenian people, now ask the world for a fair chance. Surely no race has a better right to be heard with sympathy.

